

KRIMINAL NA ŠTETU ŽIVOTNE SREDINE U CRNOJ GORI

Autorka: prof. dr Danka
Čaković

Podgorica, 2023.

Organizacija za evropsku
bezbjednost i saradnju
Misija u Crnoj Gori

Sadržaj

I ANALIZA STANJA	3
1 Opasni otpad	3
1.1 Pregled medija.....	5
1.2 Zaključci i preporuke	7
2. Nelegalna sječa šume	7
2.1 Pregled medija.....	9
2.2 Zaključci i preporuke	10
3. Nelegalna gradnja.....	11
3.1 Pregled medija.....	12
3.2 Zaključci i preporuke:	13
4. Ilegalna eksploatacija šljunka	14
4.1 Pregled medija.....	15
4.2 Zaključci i preporuke	16
5. Ilegalni lov, krijumčarenje i neovlašćeno posjedovanje zaštićenih vrsta	16
5.1 Pregled medija.....	17
5.2 Zaključci i preporuke:	19
II ANALIZA PREDMETA AGENCIJE ZA ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDIENE KOJI SE ODNOSE NA ZAKON O ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU U ŽIVOTNOJ SREDINI... 19	
III PRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE U CRNOJ GORI	22
IV UPITNIK	37
4.1 Analiza upitnika	37
4.2 Zaključci i preporuke	49
4.3 Spisak osoba koje su popunile upitnik	50
V GENERALNI ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	51
5.1 Generalni zaključci.....	51
5.2 Generalne preporuke	52

KLAUZULA ODRICANJA ODGOVORNOSTI

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji odgovornost su autora i ne predstavljaju nužno stavove OEBS-a, misija ili njenih država učesnica. Ni OEBS, misije, ni njene države učesnice ne preuzimaju nikakvu odgovornost za posljedice koje mogu proizaći iz upotrebe ove publikacije. Ova publikacija se ne bavi pitanjima pravne ili druge odgovornosti za radnje ili propuste bilo koje osobe.

KRIMINAL NA ŠTETU ŽIVOTNE SREDINE U CRNOJ GORI

I ANALIZA STANJA

1 Opasni otpad

U kategoriju opasnog otpada ubrajaju se hemijski otpad kojem je istekao rok, teški metali i opasne masnoće, elektronski proizvodi, nafta i njeni derivati, kao i cijanidi, farmaceutski i uljani otpad. Prema Zakonu o upravljanju otpadom to su iskorišćeni proizvodi koji sadrže elemente ili jedinjenja koja imaju jedno ili više opasnih svojstava sa ozbiljnim posljedicama po zdravlje čovjeka: kancerogenost, nadražljivost, štetnost, toksičnost, mutagenost, teratogenost. Po štetnom uticaju su posebno ozloglašeni polihlorovani bifenili (PCB), koji imaju ozbiljan uticaj na zdravlje: akutni toksični efekat, pojava kancerogenih ćelija, povećan rizik od kardiovaskularnih bolesti, negativan uticaj na lučenje hormona, povećan rizik od astme i drugo. Najveća količina ovih jedinjenja prisutna je u staroj industrijskoj opremi.

Najvažniji projekti koji su realizovani u Crnoj Gori posljednjih godina, a odnose se na zbrinjavanje opasnog otpada su: „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“ i „Sveobuhvatno ekološki prihvatljivo upravljanje otpadom koji sadrži PCB u Crnoj Gori“.

Projekat „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“ realizuje se od 2014. godine u saradnji sa Svjetskom bankom i cilj mu je sanacija „crnih ekoloških tačaka“: bivšeg brodogradilišta Bijela, deponije pepela i šljake Maljevac i flotaciono jalovište Gradac u Pljevljima, kao i deponija čvrstog otpada na lokaciji fabrike KAP. Remedijacije Maljevca i Gradca su završene 2021. godine, što je veoma značajno s obzirom na to da su pomenuti lokaliteti bili ozbiljni izvori zagađenja Pljevalja i prigradskih naselja. Kada je riječ o crvenom mulju i deponiji čvrstog otpada koji se nalazi na lokaciji Kombinata aluminijuma Podgorica (KAP), budžetom projekta su obezbijeđena sredstva za izradu tehničke dokumentacije za remedijaciju. Završen je glavni projekat remedijacije, koji je odobren od Svjetske banke u skladu sa procedurom koju sprovodi Agencija za zaštitu životne sredine.

Projekat „Sveobuhvatno ekološki prihvatljivo upravljanje otpadom koji sadrži PCB u Crnoj Gori“ implementirala je kancelarija UNDP-a sredstvima Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF). UNDP je na projektu saradivao sa relevantnim institucionalnim i industrijskim subjektima (Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Institut za javno zdravlje, Crnogorski distributivni sistem – CEDIS, Uniprom/KAP, Luka Bar, Rudnik uglja Pljevlja, Željeznica Crne Gore itd). Cilj projekta je bio da se zemlji pruži podrška u vidu neophodne tehničke i finansijske pomoći, kako bi se identifikovali i odložili svi preostali PCB u zemlji.

Na početku projekta je procijenjeno da treba adekvatno odložiti najmanje 900 tona opreme, otpada i zemljišta koje sadrži PCB. Važan korak je bio, u saradnji sa vlasnicima opreme i CETI-jem, uzorkovanje i analiziranje oko 5.000 komada opreme, otpada i zemljišta, jer inventar PCB-a nije postojao. Najvažniji rezultati ovog projekta su uklanjanje i trajno zbrinjavanje oko 555 tona PCB opreme i otpada i oko 1.050 tona visoko kontaminiranog

zemljišta koje se nalazilo oko skladišta PCB-a u Kombinat u aluminijuma. Takođe, to skladište je rekonstruisano tako da zadovoljava nacionalne i međunarodne standarde za skladištenje opasnih hemikalija. Najviše otpada koji sadrži PCB nalazilo se u transformatorima i kondezatorima u industrijskim postrojenjima i elektrodistributivnoj mreži. Prilikom izrade inventara utvrđeno je da te opreme najviše ima u KAP-u, a slijede CEDIS, Politropus alternativa (dio KAP-a koji je posebno privatizovan) i Rudnik uglja Pljevlja. Najveći izazovi tokom projekta bili su: 1. Uzorkovanje opreme koja je dio elektrodistributivnog sistema i koja je "razbacana" po cijeloj državi, često i na nepristupačnim mjestima; 2. Dobijanje svih neophodnih dozvola za izvoz i tranzit opasnog otpada; 3. Uključivanje vlasnika opasnog otpada u projekat i edukacija o značaju adekvatnog tretmana ovog otpada, jer je uklanjanje kontaminirane opreme značilo znatna ulaganja u novu (Maja Kustudić, UNDP Crna Gora, lična komunikacija).

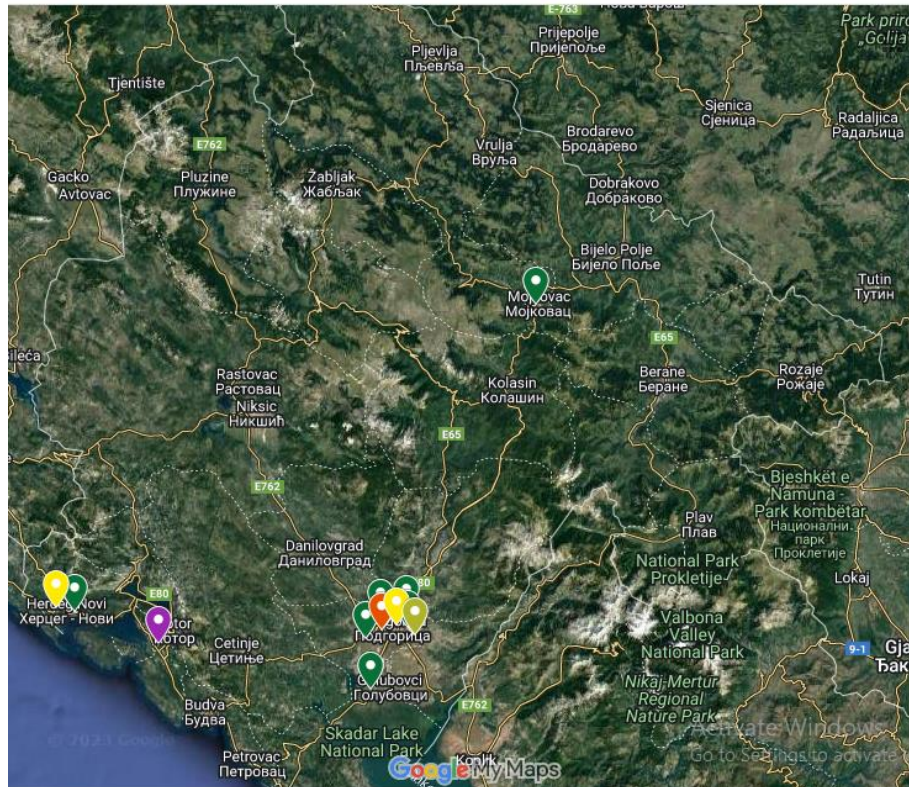
U projektu je učestvovao i Institut za javno zdravlje, u kome su rađene analize urina i krvi osoba koje su radile sa PCB opremom. Rezultati su pokazali da u urinu i krvi nema PCB-a.

Firma „Hemosan“ sa sjedištem u Baru jedina je specijalizovana firma za izvoz opasnog otpada. Imenovana firma sakuplja opasni otpad po opštinama, a preuzete količine zavise od industrijskog kapaciteta opštine. Zatim izvozi sve vrste opasnog otpada, osim radioaktivnog, za koji je nadležan CETI. Hemosan izvozi otpad u zemlje EU (Njemačka, Austrija, Švajcarska), gdje se uništava na adekvatan način. Prema njihovim podacima, posljednjih godina postoji trend porasta količine opasnog otpada koja se izvozi iz Crne Gore. Tako je 2021.godine izvezeno **817.5** tona opasnog otpada, najviše otpada koji je kontaminiran PCB-om, dok je 2022. izvezeno 1400.66 tona, uz najveće učešće PCB kontaminiranog zemljišta (Izvor: Hemosan, Bar).

Prema mišljenju Zorana Nikitovića, direktora firme, vlasnici/prizvođači najveće količine opasnog otpada su Željezara, KAP, mobilni operateri. Veliki izazov u rješavanju pitanja opasnog otpada je "istorijski otpad", uskladišten u fabrikama koje su pod stečajem i sada je teško ustanoviti ko/kako treba da plati trajno zbrinjavanje otpada. Ozbiljan problem je i nedostatak reciklažnih dvorišta, gdje bi se privremeno odlagao opasni otpad iz domaćinstava (kompjuteri, baterije, elektronski otpad, stari akumulatori...), dok ne bude preuzet i dalje tretiran na odgovarajući način (Zoran Nikitović, lična komunikacija). Mali broj opština u Crnoj Gori ima reciklažna dvorišta (Mapa 1).

U Crnoj Gori nije organizovano razdvajanje opasnog i neopasnog otpada, tako da često dolazi do njihovog miješanja, pa u proizvodnji i neadekvatnom odlaganju opasnog otpada učestvuju svi stanovnici Crne Gore. Baterije i akumulatori, koje svakodnevno upotrebljavamo, se u nacionalnom (kao i u EU) zakonodavstvu tretiraju kao opasni otpad. Baterije mogu da sadrže opasne materije, kao što su olovo, kadmijum i živa. Teški metali imaju dalekosežne negativne efekte na životnu sredinu i zdravlje ljudi, jer dopijevaju u zemlju, podzemne vode i uključuju se u lance ishrane. Iako u Crnu Goru godišnje uđe i utroši se oko 50 tona baterija, svega nekoliko stotina kilograma izvozi se preko ovlaštenih kompanija u inostranstvo na reciklažu ili bezbjedno odlaganje. Da svijest o odlaganju otpada nije dovoljno razvijena pokazuju i podaci Odjeljenja za upravljanje otpadom čistoće DOO Podgorica, po kojima je za

10 mjeseci 2020. godine odloženo samo 62 kg baterija, dok je barska firma Hemosan tokom te godine preuzela samo 291 kg baterija.

Mapa 1: Lokacije reciklažnih dvorišta u Crnoj Gori

1.1 Pregled medija

Kada je u pitanju informisanje javnosti o opasnom otpadu, u medijima se najčešće bilježe tekstovi/reportaže o „crnim ekološkim tačkama“ u Crnoj Gori (deponija pepela i šljake Maljevac i flotaciono jalovište Gradac u Pljevljima, deponija čvrstog otpada na lokaciji fabrike KAP). Informacija o ostalim proizvođačima opasnog otpada u Crnoj Gori, kao i edukativnih tekstova o vrstama otpada i opasnostima po zdravlje ljudi, nema dovoljno.

Prema riječima Milana Gazdića (9.07.2023, dnevne novine Vijesti), direktora Agencije za zaštitu životne sredine, teško se može doći do preciznih podataka o količini opasnog otpada u Crnoj Gori. Agencija raspolaže podacima da se određene količine opasnog otpada nalaze u bivšoj fabrici celuloze i papira u Beranama, ali nije poznato o kolikoj količini otpada se radi ni koji mu je hemijski sastav. U Crnoj Gori ne postoji mogućnost trajnog zbrinjavanja otpada, tako da se on izvozi u skladu sa domaćim i međunarodnim standardima. Izgradnja deponije za odlaganje ove vrste otpada je vrlo kompleksan i skup proces, a Gazdić nema informacija da li će se deponija ubrzo izgraditi.

Pri kraju je proces uspostavljanja mehanizma za obrazovanje i održavanje kvalitetne baze podataka, odnosno 3 R registra otpada i katastar zagađivača. Ovo je veoma značajan korak u praćenju tokova opasnog otpada, digitalizaciju i automatizaciju procesa koji se sprovode prilikom izdavanja dozvola i saglasnosti za upravljanje otpadom. Očekuje se da će baza biti funkcionalna do kraja godine.

Iz Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma ističu da je zakonska regulativa u Crnoj Gori izuzetno precizna po pitanju upravljanja opasnim otpadom (12.12.2021. dnevni list Pobjeda). Između ostalog, Zakon nalaže da svaki generator otpada ima obavezu da sprovede karakterizaciju i kategorizaciju otpada kod nadležnih organizacija i da se, u zavisnosti od njegove prirode, sa njim postupa u skladu sa zakonskim propisima.

Goran Nikitović, direktor jedine specijalizovane firme za izvoz opasnog otpada iz Crne Gore, ističe da postoji više metoda uništavanja ovakvog otpada. Neke od njih su spaljivanje, remedijacija, solidifikacija, reciklaža (12.12.2021. dnevni list Pobjeda). Najčešći oblik je spaljivanje, kako se tretira farmaceutski i hemijski otpad, ali se sve vrste otpada ne spaljuju na jednom mjestu. Nikitović smatra da Crna Gora nema ekonomski interes za razvijanje sistema spaljivanja, jer količine koje se izvoze u jednoj godini mjere se sa par stotina tona. Firma na čijem se čelu nalazi obezbjeđuje pakovanje, transport i skladištenje opasnog otpada do izvoza kao i njegovo selektovanje i opredjeljivanje u koju spalionicu će koja vrsta otpada ići.

Biolog Vuk Iković iz Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore (18.02.2021) upozorava, da odlaganje alkalnih baterija ili ambalaže od motornih ulja u kontejner sa komunalnim otpadom, dovodi do kontaminacije cijelog otpada u kontejneru, koji postaje opasan. Kazna za miješanje i nepravilno odlaganje opasnog otpada kreću se od 1.000 do 40.000 eura, ali ekološka inspekcija nema precizne podatke o izrečenim kaznama. Kazne se uglavnom odnose na nezakonito prikupljanje i postupanje sa akumulatorima za motorna vozila i druge svrhe.

Putem medija, Crnogorska javnost je informisana da se u krugu fabrike Željezara “Toščelik” nalazi velika količina otpada, u kome dobar udio ima i opasni otpad: 3.800 tona metalne prašine, 31.000 litara otpadnih, nehlorovanih, hidrauličnih ulja, 155 buradi (03.09.2022, dnevne novine Dan). Iz uprave za Inspeksijske poslove, naveli su da je bilo planirano da se izvoz ovih toksičnih materija realizuje do kraja 2020. godine. Međutim, do danas izvoz nije realizovan.

Nedavno je javnost zabrinula informacija da je kancerogeni azbestni materijal, skinut sa krova dijela Kliničko-bolničkog centra Berane tokom rekonstrukcije te zdravstvene ustanove, odložen, a zatim i zapaljen gotovo u centru grada (20.08.2023, dnevne novine Vijesti). Prema kazivanju Danijele Raičević, koja je slučaj prijavila policiji, azbest je gorio danima, a radnici nisu umjeli da rukuju ovom opasnom materijom. Šef gradilišta je izjavio da nije bio upoznat sa činjenicom da je to opasna materija, s obzirom na to da su u gradu u kome živi vodovodne cijevi od azbesta. Azbest se tokom XX vijeka masovno koristio u građevinarstvu, ali su ga razvijene zemlje odavno izbacile iz upotrebe, jer je utvrđeno da je kancerogen.

1.2 Zaključci i preporuke

- Edukacije o izvorima i tipovima opasnog otpada, načinima upravljanja ovim otpadom, o zakonskoj regulativi koja tretira ovo pitanje (predavanja, treninzi, štampani materijal).
- Promovisati značaj selektivnog sakupljanja otpada (npr. odvajanje baterija, akumulatora, ambalaže od lož ulja od komunalnog otpada i predavati u reciklažne centre), kako bi što veći broj stanovnika Crne Gore odlagao otpad na ovaj način, čime bi se smanjila količina opasnog otpada državi.
- Povećavanje kapaciteta za privremeno skladištenje (reciklažna dvorišta) i za izvoz opasnog otpada. U svakoj opštini bi moralo da postoji makar po jedno reciklažno dvorište (mada su realne potrebe veće), gdje bi stanovnici predavali opasni otpad koji odvajaju od komunalnog.
- Edukovati građane o značaju prijavljivanja neadekvatnog tretmana opasnog otpada.
- Zakonska regulativa je u skladu sa direktivama Evropske unije, ali mehanizmi kontrole i sankcionisanje nisu na potrebnom nivou. Najvažniji korak na putu rješavanja ovog problema je povećanje kapaciteta Ekološke inspekcije. Bilo bi potrebno i unaprijediti mehanizme kontrole/sankcionisanja, uz precizno vođenje evidencije o izrečenim kaznama (za koja djela su izrečene kazne i koja je visina kazni).

2. Nelegalna sječa šume

Od ukupne teritorije Crne Gore, 60% površine je pod šumama, tako da se naša država po stepenu šumovitosti nalazi u samom vrhu Evrope. Ali, posljednjih decenija evidentirane su brojne manjkavosti u sistemu upravljanja šumama, koje su dominantno vezane za nelegalnu sječju i problematične koncesione ugovore.

Nelegalna sječa šume najčešće je krivično djelo protiv životne sredine u Crnoj Gori, a zbog tog problema svake godinu budu posječene hiljade stabala. Samo u 2019. godini bespravno je posječeno 6.500 m³ drvne mase, dominantno u državnim šumama, čime je država oštećena za značajnu sumu novca. Prema procjenama NVO iz Plava, koncesiona upravljanja šumama su državni budžet koštala 20 milijardi eura! Finansijski gubici su samo jedna od posljedica ilegalne eksploatacije šume. Sječa šume, posebno ako se izvrši čista sječa, dovodi do fragmentacije staništa životinja, što konačno može dovesti i do nestanka neke vrste sa određene teritorije. Neplanska sječa može rezultirati povećanjem erozije (posebno na velikim nagibima), pojavama klizišta, promjenom hidrološkog režima i nedostatkom pitke vode na pogođenoj teritoriji.

Na osnovu Zakona o šumama, kontrolu sječe vrše šumari i šumarske inspekcije, a ukoliko primijete nepravilnosti, obavještavaju nadležne organe putem prijave. Kada se bespravna sječa realizuje u privatnoj šumi, podnose se prekršajne prijave. Korupcija na različitim nivoima je prepoznata kao ozbiljan problem u funkcionisanju kontrolnih mehanizama. U poređenju sa ostalim vidovima ekološkog kriminala, ovdje imamo najveći broj ranjivih tačaka za korupciju: 1. lice koje vrši obilježavanje stabala za sječju, 2. lokalni šumar,

koji prijavljuje nepravilnosti u sječi, 3. policija, koja vrši kontrolu prilikom transporta stabala ili drveta za ogrijev, 4. Uprava za šume, kojoj se prijavljuju nepravilnosti (od strane šumara/policajca), 5. Uprava za inspekcijske poslove – Odsjek za inspekciju šumarstva, lovstva i zaštitu biljaka čiji je zadatak kontrola bespravnih aktivnosti (po prijavi Uprave za šume) i iniciranje postupaka pred nadležnim organima, 5. Tužilaštvo. Centralizacija inspekcije u Upravu za inspekcijske poslove prepoznata je kao loš potez kada je u pitanju zaštita šuma od nelegalne eksploatacije. Ranije (prije 15-ak godina) inspekcija za šumarstvo radila je u okviru Uprave za šume, imala je veće kapacitete nego sada i kontrolisala je sve faze eksploatacije šume: obilježavanje stabala za sječu, sječa, transport, upotreba.

Nelegalna sječa prisutna je u svim opštinama u Crnoj Gori i ne može se izdvojiti opština gdje je ovaj vid ekološkog kriminala najintenzivniji. Po broju krivičnih prijava za bespravnu sječu u državnim šumama u 2022. godini prednjače Berane (127) i Kolašin (86), dok je za sječu u privatnim šumama najviše prijava podnijeto u Kolašinu (44) i Rožajama (26). Ali, ovi podaci nisu relevantni, s obzirom na da veliki broj nelegalnih aktivnosti ostane nezabilježen. Na osnovu terenskog iskustva autora ovog dokumenta, 2022. godine je u šumama pljevaljske opštine bilo više nepravilnosti u sječi šume, poput onih koji se tiču nepoštovanja pravila uklanjanja posječenih stabala i nepoštovanje šumskog reda. Međutim, na osnovu prezentovanih podataka Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, za bespravne sječe u privatnim šumama u Pljevljima tokom 2022. godine podnijeta je samo jedna prekršajna prijava, dok za bespravne sječe u državnim šumama i uzurpiranje šumskog zemljišta u ovoj godini nema prekršajnih prijava.

Postoje brojne indikacije da su koncesionari više eksploatisali šumu nego što je predviđeno njihovim ugovorima i tako značajno doprinijeli povećavanju ilegalne sječe u protekloj deceniji. Zloupotrebljavali su sanitarnu sječu koja podrazumijeva uklanjanje bolesnih ili požarom oštećenih stabala, tako što su sjekli zdrava, velika stabla. Mještani više opština sa sjevera Crne Gore (Plav, Rožaje, Bijelo Polje, Pljevlja, Berane, Andrijevica i Mojkovac) ukazivali su na propuste u koncesionom gazdovanju šumama, ali je zbog pomenute korupcije izostala kontrola i procesuiranje.

Interesantno je da se u dokumentu „Strategija sa planom razvoja šuma i šumarstva 2014-2023. godine“ ne razmatra pitanje nelegalne sječe šume i ne daju se prijedlozi aktivnosti koje bi vodile ka smanjenju ovog vida eksploatacije šuma. Ipak, dostupni podaci sugerišu da je u protekle četiri godine bilo više pažnje na kontroli i procesuiranju nelegalne sječe. Tako je 2019. godine napravljen Akcioni plan za sprečavanje bespravnih aktivnosti u šumarstvu za period 2019-2021. godine. Nažalost, ne postoje precizni podaci o tome koliko se povećao broj procesuiranih slučajeva nelegalne sječe i koliko je aktivnosti iz pomenutog plana realizovano.

Značajan korak u borbi protiv nelegalne sječe napravljen je u februaru 2023. godine. Na osnovu zaključaka koji su donijeti na drugoj sjednici Nacionalnog savjeta za borbu protiv korupcije, v.d. direktora Uprave za gazdovanje šumama i lovištima Armin Mujević po hitnom postupku donio je set mjera Uprave za gazdovanje šumama i lovištima za sprečavanje bespravnih aktivnosti u šumarstvu. Mjere se odnose na pojačanu kontrolu svih bespravnih aktivnosti u šumi i obuhvataju kontrolu: sječe, prometa drveta, prerađivača drveta, izvoza

drvnih sortimenata, ugovoreni obaveza aktuelnih korisnika državnih šuma itd. Istaknuta je i obaveza hitne reakcije, ukoliko postoji sumnja na nelegalne aktivnosti, a koja podrazumijeva obilazak terena, pisanje detaljnog izvještaja i prijavu Upravi za šume. Da li će donešene mjere dati očekivane rezultate, znaće se sljedeće godine nakon analize broja procesuiranih slučajeva nelegalne sječe i nepoštovanja šumskog reda.

Najava Vlade Crne Gore da će do kraja godine formirati preduzeće „Crna Gora šume“, koje će gazdovati šumama u državi, velika je nada za popravljnje stanja u šumarstvu. Može se očekivati napredak u ovom sektoru, s obzirom na to da je u nacrtu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o šumarstvu (16.08.2023, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede) u članu 3 navedeno: „Poslovi na upravljanju i gazdovanju šumama mogu se aktom Vlade povjeravati privrednom društvu za gazdovanje šumama u državnom vlasništvu“; ovim su ukinute koncesije, koje su po svim procjenama imale veoma negativan uticaj na šumarski sektor.

2.1 Pregled medija

Mediji često izvještavaju javnost o stanju u šumarstvu. Analizom brojnih članaka može se zaključiti da u Crnoj Gori postoji veliko nezadovoljstvo po pitanju stanja u šumarstvu, kako od strane građana, tako i od stručnjaka koji se bave ovom problematikom. Tako profesorica na Biotehničkom fakultetu Univerziteta Crne Gore Jelena Lazarević, na treningu koji je održan u okviru projekta „Održivo upravljanje šumama za sve“ (NVO Društvo mladih ekologa Nikšić), ističe da se u današnje vrijeme, pri gazdovanju šumama i njihovom iskorištavanju, ne vodi računa o promjeni i poštovanju bioloških i uzgojnih mjera (8.06.2021, dnevni list Vijesti). Prekomjerna i ilegalna sječa, kao i šumski požari, osnovni su faktori koji ugrožavaju šume. Profesorica Lazarević navodi da preko 50% površine pod šumama čine devastirane šume, zbog čega stručnjaci Crnu Goru doživljavaju kao državu koja je bogata siromašnim šumama. Na istom okruglom stolu svoje nezadovoljstvo stanjem u šumarstvu izrazio je i mr Ranko Kankaraš, načelnik Direktorata za šumarstvo. Kankaraš smatra da je bilo strateški loše ostaviti eksploataciju šuma isključivo privatnom sektoru i koncesionarima.

Irma Muhović, članica Društva mladih ekologa, kao problem u suzbijanju nelegalne sječe ističe izostanak nadzora od strane Uprave za šume nad radom koncesionara (15.02.2021, RTV Cetinje). Koncesioni akti ne podliježu obavezi sprovođenja strateške procjene uticaja, što može dovesti do problema prilikom uspostavljanja ekološke mreže zaštićenih područja. Na područjima sadašnjih parkova prirode ranije su izdate koncesije za šume i sječe se obavljaju u gazdinskim jedinicama van obima sanitarne sječe, što nije u skladu sa propisima iz oblasti zaštite prirode. Takođe, ne postoji baza podataka o koncesijama koje obuhvataju informacije o ugovorenim i realizovanim sječama i naplaćenim koncesionim naknadama.

U skladu sa podacima kojima raspolaže Vuk Iković iz organizacije KoD, godišnje se u Crnoj Gori nelegalno posječe između 5.000 i 10.000 kubika šume, što predstavlja milion eura direktne štete, dok se ukupna šteta procjenjuje na 5 do 10 miliona godišnje (10.12.2020, dnevni list Pobjeda).

Prema riječima Srđana Pejovića, koji je prije 2 godine bio na funkciji v.d. direktora Uprave za šume, prije 13 godina kada je kreiran sistem dugoročnih koncesija pojavila se i „šumarska mafija“(26.11.2021, Radio slobodna Evropa). “Šumarska mafija” zloupotrijebila je koncesiono gazdovanje šumama, a kao posljedicu imamo devastirane šume i štetu od više desetina miliona eura za državni budžet. To je izuzetno koruptivan sistem, koji se ne primjenjuje nigdje u Evropi. Pejović smatra da je koncesiono gazdovanje u šumama legalizovana korupcija, a obzirom na to da su koncesionari po ugovorima državi plaćali veoma malu nadoknadu.

Armin Mujević, aktuelni direktor Uprave za gazdovanje šumama i lovištima Crne Gore, pokazao je odlučnost da poveća efikasnost borbe protiv nelegalne sječe. Donio je set mjera, sa kojima je upoznao rukovodioce područnih jedinica, zahtijevajući od njih striktno poštovanje. „U vezi sa tim, a u cilju efikasne i proaktivne borbe protiv nelegalnog korišćenja šuma i sprečavanja bespravnih aktivnosti u šumarstvu, u saradnji sa drugim subjektima kontrole i nadzora, u narednom periodu neophodno je dodatno angažovanje svog raspoloživog kadra iz vaših organizacionih jedinica na poslovima zaštite i čuvanja šuma, nadzora i kontrole korišćenja šuma, kao i kontrole prometa drvnih sortimenata u cilju sprečavanja plasmana bespravno posječenog drveta,“ naveo je Mujović u dopisu upućenom rukovodiocima (16.02.2023, dnevne novine Vijesti).

O tome da donešene mjere nisu dale očekivane rezultate govori nedavno održan protest stanovnika Mjesne zajednice Bijela (opština Šavnik), u cilju borbe protiv nelegalne sječe šuma u njihovoj opštini (19.08.2023, RTV Nikšić). Opština Šavnik je dosta bogata šumama, a nelegalna sječa šuma na teritoriji opštine je prisutna godinama unazad. Mještani su uputili zahtjeve nadležnim institucijama, zahtijevajući hitnu reakciju u suzbijanju nelegalne sječe. Najavili su nastavak protesta ukoliko nadležne institucije i Vlada Crne Gore ne odgovore na njihove zahtjeve.

2.2 Zaključci i preporuke

- Jačanje svijesti o zajedničkoj odgovornosti za očuvanje šuma u Crnoj Gori (ciljne grupe: kompletno stanovništvo, policijski službenici, šumari).
- Kaznena politika za nelegalnu sječu šuma je zakonski regulisana, ali se u praksi nedovoljno primjenjuje. Ozbiljan problem predstavlja korupcija na različitim nivoima. Potrebno je sprovođenje akcija za borbu protiv korupcije u šumarstvu i vanredne kontrole na terenu u koordinaciji policije, inspekcije i službi zaštite šuma. Važno je naglasiti da je u borbi protiv korupcije u šumarstvu od ključnog značaja da sve karike dobro funkcionišu (inspekcija na terenu, policija, služba zaštite šume, sudstvo i tužilaštvo). Ukoliko jedna ne funkcioniše kao treba, uprkos velikim naporima, izostaju adekvatni rezultati.
- Evidentno je prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu instituciju. Uprava za šume smatra da Uprava za inspekcijske poslove ne obavlja svoj posao kako bi trebalo, dok inspektori šumarstva ukazuju na to da iz Uprave za šume ne dostavljaju validnu dokumentaciju (dokaze). Potrebno je jačanje među-sektorske saradnje, organizovanjem zajedničkih radnih sastanaka.

- S obzirom na to da je korupcija moguća na više nivoa, bilo bi poželjno periodično mijenjanje osoba koje obavljaju posao obilježavanja šume na jednoj teritoriji/ lokalnog šumara/šumarskog inspektora za jedan reon. Ukoliko jedna osoba duže radi u istom reonu, sve je veća šansa da stupi u prisnije odnose sa lokalnim stanovništvom i bude podložnija korupciji.
- U praksi je dokazano da je šumarska inspekcija imala snažniju ulogu u suzbijanju nelegalnih radnji u šumarstvu dok je radila u okviru Uprave za šume, u poređenju sa sadašnjim stanjem, kada je ova inspekcija dio Uprave za inspekcijske poslove. Ranije je inspekcija bila uključena u kontrolu eksploatacije šume od prvog momenta (obilježavanje stabala za sječu), preko sječe, izvlačenja stabala iz šume i transporta, do upotrebe posječenih stabala. Danas se inspekcija uključuje tek kada se prijavi nepravilnost, a mnogi slučajevi nezakonite eksploatacije ostanu nezabilježeni. Dodatno, šumarska inspekcija ima manje inspektora u odnosu na raniji period. Potrebno je vratiti šumarsku inspekciju da djeluje u okviru Uprave za šume i jačati njene kapacitete, što bi sasvim sigurno doprinijelo kvalitetu kontrole nelegalnih radnji u šumama.
- Strategijom šumarstva za period 2023-2032. neophodno je predvidjeti (a kasnije u praksi primjenjivati) mjere sprečavanja nelegalnih aktivnosti koje su vezane za šumarstvo.
- Organizovanje treninga na kojima bi se predstavile metode sprečavanja ilegalnih aktivnosti u sektoru šumarstva.
- Obuka zaposlenih u šumarskom sektoru u cilju prikupljanja kvalitetnih podataka i dokaza na terenu, boljeg upravljanja podacima i, u skladu sa tim, sačinjavanje kvalitetnih prijava/izvještaja.
- Policijski organi, tužilaštva, sudstva, zbog zatrpanosti nekim drugim slučajevima koji imaju veći prioritet u odnosu na sektor šumarstva, ne tretiraju efikasno sve slučajeve koji se pojavljuju, a povezani su sa korupcijom u šumarstvu. Podizanje svijesti policijskih službenika o značaju borbe protiv nelegalne sječe šuma.
- Obuka policijskih službenika na temu učešća u suzbijanju nelegalne sječe, nepoštovanja šumskog reda i transporta drvnih sortimenata.

3. Nelegalna gradnja

Bespravna gradnja i pitanja legalizacije problemi su sa kojima se posljednjih godina bori većina balkanskih država. Ovaj vid ekološkog kriminala ima izuzetno negativan uticaj na biodiverzitet i cijelu prirodu, jer je taj uticaj najčešće ireverzibilan, bez mogućnosti popravljavanja štete. Nelegalna gradnja ima višestruko negativne posljedice, jer donosi štetu prirodi, državi i građanima. Objekti sagrađeni bez građevinske dozvole u najvećoj mjeri ne prolaze provjere primjene standarda, kako u toku projektovanja, tako i tokom izvođenja radova, što može da bude veoma opasno s aspekta seizmičkog rizika. Brojne analize razornih zemljotresa u novije vrijeme potvrđuju da su posljedice najtragičnije u zonama neformalno podignutih objekata, onih kod kojih je izostalo poštovanje savremenih arhitektonsko-građevinskih standarda.

Brojna istraživanja su pokazala da se nelegalna i slabo planirana gradnja (pretjerana urbanizacija) nalaze na prvom mjestu faktora koji ugrožavaju biodiverzitet u Crnoj Gori.

Takođe, analiza krivičnih postupaka koji se odnose na ekološki kriminal, a koja je vršena za potrebe izrade ovog izvještaja, pokazala je da se najveći broj predmeta odnosi na krivično djelo „Izgradnja objekta bez registracione i građevinske dokumentacije“. Specifičan vid ekološkog kriminala prisutan je i tokom legalne gradnje, kada se ne poštuju mjere koje su predviđene u cilju smanjenja uticaja na životnu sredinu, kao i kada se odvija prekomjerna urbanizacija. O stanju u državi po pitanju urbanizacije najbolje govori činjenica da Crna Gora već tri godine nema prostorni plan, koji predstavlja krovni dokument u definisanju korišćenja i uređenja prostora.

Prema nezvaničnim procjenama, u Crnoj Gori ima preko 100.000 nelegalnih građevina! Nelegalno izgrađeni objekti često dobiju priključke za vodu, struju i put, zbog političkih kalkulacija i korupcije. Tako se nelegalni objekti dalje nesmetano koriste, a sankcionisanje izostaje. Posebno je veliki pritisak nelegalne gradnje na primorju i na području opštine Podgorica. Na primorju je izražen i problem masovne legalne gradnje, a na prvom mjestu “crne liste” nalazi se opština Budva. Pretjerana izgradnja za posljedicu ima saobraćajni kolaps tokom sezone, problem sa snabdijevanjem vodom i strujom.

Posebno zabrinjavaju pretjerana urbanizacija i nelegalna gradnja u zaštićenim područjima. Tako je UNESCO još prije 20 godina upozoravao da je pretjerana urbanizacija zahvatila i grad Kotor, koji se nalazi na listi UNESCO baštine. Prema podacima koji je Vlada Crne Gore objavila u Izvještaju o stanju uređenja prostora u 2022. godini, u pet nacionalnih parkova je registrovano 70 slučajeva nedozvoljene gradnje i drugih nedozvoljenih promjena na tim površinama. Najveći broj slučajeva – 45, zabilježen je u NP Skadarsko jezero. Nelegalnom urbanizacijom su napadnuta područja koja su do skoro bila sasvim netaknuta, kao što je NP Prokletije, u kome je evidentirano 14 slučajeva bespravne gradnje. Prema zvaničnim podacima iz 2022. godine, na obalama rijeke Bojane registrovano je više od 570 montažnih objekata koji su građeni i postavljeni bez odobrenja nadležnog državnog organa. Prema nezvaničnim podacima, ima ih sigurno oko 100 više. Ovi objekti imaju veoma negativan uticaj na bogati biodiverzitet delte Bojane.

Kako bi se napravio prvi korak u borbi protiv nelegalne gradnje, 2018. godine je objavljen poziv za legalizaciju već napravljenih objekata, ali ovaj proces još traje i ne nazire mu se kraj. Prema podacima Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, prošle godine (2022) predato je 56.000 zahtjeva, a legalizovana su samo 2.722 objekta. Novi zahtjevi još uvijek pristižu, a opštine nemaju kapaciteta da ih obrade.

Koliko su u pitanje nelegalne i prekomjerne gradnje uključene politika i korupcija, govori podatak da je MANS 2020. i 2021. godine podnio krivične prijave protiv jednog predsjednika opštine (nelegalna gradnja u naselju Krimovica – Budva).

3.1 Pregled medija

U medijima se često mogu naći informacije o nelegalnoj gradnji.

U dnevnom listu Vijesti moglo se pročitati o nastavku nelegalne izgradnje na obali rijeke Bistrice u Bijelom Polju, uprkos tome što su nadležne institucije stopirale izgradnju nakon

podnijetih prijava (25.08.2023). Aktivisti NVO „Euromost“ izražavaju sumnju da su pojedinci iz nadležnih institucija povezani sa izvršiocima krivičnih djela nelegalne gradnje. Prema njihovom mišljenju, samo se tako može objasniti činjenica da su radovi nastavljeni uprkos prijavljivanju inspektorima, policiji, tužilaštvu. Iz iste NVO ukazuju na to da se izgradnjom nelegalnih objekata remete korita rijeka i povećava opasnost od prijetećih posljedica kada rijeke nabujaju (Vijesti, 23.08.2023).

Iz Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma tvrde da urbanističko-građevinska inspekcija tokom cijele godine aktivno vrši inspeksijske kontrole neformalne gradnje, po službenoj dužnosti i po podnijetim inicijativama. Takođe, iz Ministarstva navode da inspekcija preduzima neophodne mjere i radnje propisane zakonom, a u cilju suzbijanja nelegalne gradnje. Ipak, prema ocjenama brojnih subjekata, na terenu se ne može potvrditi da je rad inspekcije efikasan – nelegalni objekti se grade širom zemlje i čak se prodaju stanovi u tim objektima. (<https://www.bankar.me/2023/08/20/gradi-se-bez-kontrole-pa-se-nelegalni-objekti-prodaju>, 20.04.2023). Prof. dr Svetlana Perović (dekanica Arhitektonskog fakulteta u Podgorici) smatra da je problem neformalne gradnje kontinuiran i složen, te da je potreban sistematski i dosljedan aktivizam u njegovom rasvjetljavanju i ublažavanju.

O nelegalnoj gradnji u Crnoj Gori pišu i mediji iz okruženja. Tako Hrvatska televizija prenosi izjavu Mustafe Čanka, slobodnog novinara iz Ulcinja, prema čijim riječima na području opštine Ulcinj ima oko 7.000 nelegalnih objekata (12.04.2023). U naselju Pinješ, u blizini Ulcinja, kuće se grade u borovim šumama, koje predstavljaju međunarodno značajna staništa).

3.2 Zaključci i preporuke:

- U Crnoj Gori već tri godine nema Prostornog plana, krovnog dokumenta kojim su reguliše korišćenje i uređenje prostora.
- I u slučaju ilegalne gradnje, kao i kod ostalih vidova ekološkog kriminala, postoje problemi nadležnosti institucija. Tako su u nekim slučajevima nelegalne gradnje, predstavnici urbanističko-građevinske inspekcije obavijestili Upravu policije, koja se oglasila nenadležnom, iako je nelegalna gradnja krivično djelo. Uprava policije je predstavnika urbanističko-građevinske inspekcije uputila na Komunalnu policiju. Potrebna je obuka policijskog kadra o njihovim nadležnostima u oblasti ekološkog kriminala.
- U Crnoj Gori ne postoji dovoljna osviještenost po pitanju značaja očuvanja prostornog ambijenta, kao ni o seizmičkom riziku koji sa sobom nosi neformalna gradnja. Potrebna je edukacija stanovništva i kadrova u nadležnim institucijama u ovom smjeru.
- Nedostatak kadrovskih kapaciteta u Upravi za katastar i državnu imovinu, jer se u toj instituciji nije povećao broj zaposlenih nakon poziva za legalizaciju, iako treba da sprovode poslove ovjere i eleborate premjera bespravnih objekata. Potrebno je povećati kadrovske kapacitete.
- Opštine nemaju dovoljan broj službenika koji rade na legalizaciji objekata.
- Neadekvatne kazne za vlasnike nelegalnih objekata. Npr, Osnovno državno tužilaštvo je vlasnicima nelegalnih objekata na Adi Bojani izreklo kaznu uplate 200 eura u

dobrotvorne svrhe primjenom tzv. instituta odloženog gonjenja. Neophodno je pooštriti kaznenu politiku.

4. Ilegalna eksploatacija šljunka

Direktna šteta od nelegalne eksploatacije šljunka mjeri se desetinama miliona eura, dok uračunavanjem i indirektno štete vrijednost se znatno povećava. Dodatno, projekat sanacije će biti izuzetno skup i dugotrajan.

Ilegalna eksploatacija šljunka najintenzivnija je na obalama Morače, ali nisu pošteđene ni Cijevna, Tara, Lim, Grnčara... Najugroženija dionica je donji tok Morače, od Botuna do Ponara, gdje se godinama nalazilo više separacija, pri čemu nijedan subjekt nije imao dozvolu izdatu od Uprave za vode. Iako je Crna Gora 2017. godine uvela moratorijum na eksploataciju šljunka, nije došlo do velikih pomaka u borbi protiv ovog vida ekološkog kriminala.

Skadarsko jezero i njegovo slivno područje odlikuje veoma bogat biodiverzitet, sa znatnim brojem endemičnih, ugroženih i kritično ugroženih vrsta. Vađenje šljunka ozbiljno ugrožava riječne ekosisteme. S jedne strane ubrzava eroziju, a s druge strane utiče na biološki sistem. Ekstrapolacija sedimenta uništava staništa, iskorjenjuje organizme i stvara sterilno dno bez bakterija i drugih organskih materija, čime se prekida lanac ishrane. Obnova degradiranog dna može trajati godinama, a vraćanje sposobnosti samoobrade, zbog dna, čak i decenijama predstavlja glavni biološki filter u procesu samoobrade. Više eksperata smatra da je povratak zajednice faune dna u prethodno stanje gotovo nemoguće i da su neke rijetke vrste zauvijek nestale iz biodiverziteta Morače. Eksploatacija šljunka negativno utiče na riblju faunu, koja predstavlja značajan prirodni resurs u ovom području i važan izvor ekonomske dobiti za lokalno stanovništvo: dolazi do zamućenja vode, uništavaju se staništa pogodna za mrijest i staništa vrsta kojima se ribe hrane.

Pored uticaja na biodiverzitet, ilegalna eksploatacija šljunka imala je negativan uticaj i na kvalitet života ljudi u blizini, posebno stanovnika naselja Botun i Grbavci, koji su godinama trpjeli buku i prašinu od postrojenja. Ovaj vid ekološkog kriminala ima dalekosežne posljedice i na vodni režim, jer mijenja kako površinske, tako i podzemne tokove, što konačno ima značajan uticaj na izdašnost izvora u široj okolini. Prema istraživanjima, nelegalna eksploatacija šljunka ozbiljno je uticala na vodoizvorište Bolje sestre, tj. regionalni vodovod koji snabdijeva crnogorsko primorje, a čija se izdašnost smanjila više od 10 puta od početka rada. Regionalni vodovod je od 2013. do 2021. godine u kontinuitetu obavještavao nadležne inspeksijske organe o nelegalnim radnjama u drugoj zoni zaštite izvorišta Bolje sestre, odnosno u koritu rijeke Morače, ali adekvatna reakcija organa je izostala. Tako je zbog nelegalne eksploatacije šljunka ugroženo redovno snabdijevanje vodom za šest primorskih opština.

Prema mišljenju mnogih, slaba karika u borbi protiv nelegalne eksploatacije šljunka je pravosuđe. Prema podacima Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG), od 25 krivičnih postupaka koji su pokrenuti u podgoričkom Osnovnom državnom tužilaštvu zbog nelegalne eksploatacije šljunka u posljednjih pet godina, samo pet je završeno. Dva su odbačena, u jednom postupku je presuđena kazna od 800 eura, u drugom nešto veća (1.700

aura), dok je jedan kršitelj zakona osuđen na tri mjeseca zatvora uslovno. Čak i u ova tri procesuirana slučaja, kazne su ispod zakonom predviđenog minimuma. Evidentno je da u pravosuđu nema adekvatnog kažnjavanja, ali u tužilaštvu za neadekvatno procesuiranje optužuju inspektore, koji moraju da identifikuju vlasnika mašine pronađene u koritu rijeke i da zahtijevaju asistenciju policije. Ističu da je nakon policije neophodno odmah obavijestiti tužilaštvo, jer se često događa da između inspektorskog nadzora do podnošenja prijave prođe i par mjeseci, što otežava dokazivanje. Sa druge strane, iz Uprave za inspekcijske poslove tvrde da nemaju povratne informacije od tužilaca da nešto nisu dobro uradili i da je potrebno uraditi nešto dodatno. Inspektori ističu da loši rezultati u procesuiranju predmeta obesmišljavaju njihov rad. Prema njihovim riječima, nekada dođe do oslobađajuće presude uprkos svim dokazima koje su prikupili.

Više puta je država kretala u rješavanje problema nelegalne eksploatacije šljunka, ali nedovoljno odlučno i snažno. Konačno je 13.02.2023. godine srušeno postrojenje jedne od kompanija, kao ozbiljna opomena za ostale, tako da na obalama Morače i Cijevne gotovo nema mašina velikih građevinskih kompanija. Bilježe se samo sporadični slučajevi, vlasnici malih porodičnih firmi, koji dominantno rade tokom noći. Pojedinci su dobili rješenje o saniranju zemljišta, koje koriste kao pokriće da na svojim parcelama izvode radove, ali umjesto sanacije oni nastavljaju sa eksploatacijom. O konačnom uspjehu u sprečavanju eksploatacije šljunka svjedoče statistički podaci, koji govore da raste uvoz šljunka iz Albanije.

4.1 Pregled medija

Reportaže o ilegalnoj eksploataciji šljunka se posljednjih godina mogu prilično često naći u svim medijima. U periodu kada je na obali Morače srušeno postrojenje za eksploataciju šljunka koje je pripadalo velikoj kompaniji, premijer Dritan Abazović je najavio da država ulazi u ozbiljnu borbu protiv nelegalne eksploatacije „Vlada planira da proglasi ekološkom katastrofom kompletnu zonu vodoizvorišta Bolje sestre, ali i dio korita Morače iz kog se godinama nelegalno eksploataciji šljunak, da bi država mogla tražiti nadoknadu štete (14.02.2023, dnevne novine Vijesti).

O ozbiljnim posljedicama koju je ilegalna eksploatacija šljunka ostavila na ekosistem Morače, govorio je Vuk Iković iz organizacije KOD za portal Vijesti (15.02.2023). „Eksploatacija šljunka i pijeska koja se događa posljednjih 30 godina sasvim je uništila vizuelni i ambijentalni identitet donjeg toka rijeke Morače. Dugogodišnja eksploatacija je bez prekida mijenjala vodni režim, tako da životinje nisu mogle da se prilagode novim uslovima. Ovo je negativno uticalo na floru i faunu, ne samo Morače, već i šireg područja.“

Prema mišljenju Irme Muhović, članice Društva ekologa Crne Gore, suštinski faktori u prevazilaženju problema nelegalne eksploatacije šljunka su: odlučnost države da se bori protiv ovog vida ekološkog kriminala, stroge primjene zakona, jačanje institucija i unaprjeđenje koordinacije između njih, kao i usaglašavanje sa međunarodnim zakonima (18.06.2023, dnevne novine Vijesti). Muhović ističe da mali broj osuđujućih presuda, kao i nedovoljno oštre kazne, neće obeshrabrili prestupnike. Državne institucije prebacuju odgovornost sa jednih na druge i imaju lošu koordinaciju na poslu suzbijanja ilegalne eksploatacije.

4.2 Zaključci i preporuke

- Glavni problem u rješavanju decenijske nelegalne eksploatacije šljunka (kao i ostalih prirodnih resursa) je korupcija, s obzirom na to da je ovaj problem bio svima vidljiv, a nije rješavan. Da bi se spriječila nelegalna eksploatacija prirodnih resursa, neophodna je koordinisana akcija Uprave za inspekcijske poslova, Ministarstva unutrašnjih poslova, Agencije za zaštitu životne sredine, Ministarstva poljoprivrede i tužilaštva.
- Jačanje sistema otkrivanja i kontrole eksploatacije šljunka.
- Edukacija inspektora i policije kako pravilno postupati prilikom inspekcijskog nadzora eksploatacije šljunka i dalje uputiti izvještaj prema tužilaštvu.
- Unaprijediti saradnju Ministarstva i tužilaštva.
- Izrečene kazne za krivična djela eksploatacije šljunka su ispod zakonskog minimuma, tako da su veoma slaba opomena za počinitelje. Subjekti koji nelegalno eksploatišu šljunak zarađuju stotine hiljada eura, a izrečena kazna bude par stotina eura. Neophodno je pooštriti kaznenu politiku.

5. Ilegalni lov, krijumčarenje i neovlašćeno posjedovanje zaštićenih vrsta

Nelegalno ubijanje životinja nije samo ekološki, već i socio-ekonomski problem. U skladu sa tim, rješenje je potrebno tražiti kroz multi-sektorski, sistematski pristup, uz podizanje ekološke svijesti o značaju očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i konačno strogu primjenu kaznene politike za počinioce.

Kada je u pitanju strateški okvir, potrebna je bolja integracija politika zaštite prirode i politika lovstva i potrebno je jačati segment zaštite. Postoji rasutost nadležnosti, jer pitanje krivolova, ili lova, spada u domen zaštite prirode, domen lovstva, ali i domen poljoprivrede i šumarstva. Često institucije optužuju jedna drugu, pravdajući se da taj problem nije u njihovoj nadležnosti.

Važnu ulogu u suzbijanju krivolova trebalo bi da ima Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, ali građani, NVO aktivisti, kao i međunarodne organizacije nisu zadovoljne učinkom ovog ministarstva. Prema ocjenama ljubitelja prirode, borba protiv krivolova je pri kraju liste prioriteta ovog ministarstva. Prema procjenama međunarodne organizacije „Bird life“, u Crnoj Gori se krivolovom ubije godišnje do 195.000 ptica (procjena iz 2021. godine). Do javnosti su dospjele informacije i o ubijanju zaštićenih vrsta: bjeloglavi supovi, medvjedi, pelikani, divokoze. Mnoga krivična djela krivolova ostanu neprijavljena, u mnogim slučajevima se ne utvrdi identitet osobe koja je počinila krivolov, a kada se i procesuiraju ovi slučajevi, kazne su blage i ne predstavljaju adekvatnu opomenu za ubuduće.

Ribolov eksplozivom je veliki problem kome u državi nije posvećeno dovoljno pažnje. Prisutan je kako u slatkovodnim ekosistemima, tako i na moru. Predstavlja ozbiljnu devastaciju ekosistema, jer se na taj način ubijaju sve vrste (ne samo ekonomski interesantne zbog kojih se lob obavlja), svih uzrasnih stadijuma i uništava se stanište. Pored uticaja na biodiverzitet, ovaj vid lova predstavlja opasnost za lokalno stanovništvo i turiste, a evidentiran je i tokom turističke

sezone. Ribolov eksplozivom nalazi se na prvom mjestu skale krivolovnih aktivnosti, dok drugo mjesto zauzima izlov zaštićenih vrsta i njihova distribucija u restorane. Ove godine (2023) je evidentna pooštrena kontrola restorana koji u ponudi imaju zaštićene vrste životinja.

Posebno zabrinjava bilježenje krivolova u granicama nacionalnih parkova. Neslavno prvo mjesto zauzima krivolov ribe na Skadarskom jezeru. Ove godine (2023) je od 15. marta, kada na snagu stupa ribolovni zabran, do 4. aprila zaplijenjeno pet plovila, više stotina kilograma ribe i ribolovni alati. Tužilaštvu su predate prijave protiv više osoba, a naplaćene su i novčane kazne. Pored toga što se na Skadarskom jezeru realizuje ribolov u vrijeme zabrana, u periodu kada je ribolov dozvoljen koristi se nedozvoljeni alat – agregat (lov strujom). Brojne porodice, koje su starosjedioci na obalama Skadarskog jezera, vjekovima žive od ribolova, što predstavlja otežavajuću okolnost u borbi protiv krivolova u ovom nacionalnom parku. Bilježeni su i slučajevi ubijanja jelena u NP Biogradska gora, medvjeda i divokoza u NP Durmitor.

Krijumčarenje divljih životinja je ozbiljna prijetnja za biodiverzitet, što je neke vrste dovela na prag izumiranja. Zvanični podaci o krijumčarenju zaštićenih vrsta životinja u Crnoj Gori veoma su oskudni. Prema podacima granične policije Uprave policije Crne Gore: 1. Godine 2006. granična policija je pronašla tigra u automobilu, 2. godine 2011. zabilježen je jedan slučaj oduzimanja kaveza sa papagajima i zebama (130 komada) na graničnom prelazu Dobrakovo, 3. Na istom graničnom prelazu su u prirodi policajci uočili egzotičnu zmiju, koju je vjerovatno neko bacio plašeći se granične kontrole, 4. Na istom graničnom prelazu je 2019. godine oduzeto 18 kornjača, 5. U mjestu Brodarevo je u januaru 2022. godine spriječen nelegalni promet životinja. Međutim, u praksi se pokazalo da je broj slučajeva krijumčarenja vrsta sa CITES liste (Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama) u Crnoj Gori znatno veći u odnosu na zvanične podatke. Zabilježeno je krijumčarenje lava, kengura, afričkih kornjača, tigrova... Prema podacima u posljednjih 10-ak godina, najviše se krijumčare ptice, gmizavci i biljke.

Pored krijumčarenja životinja, u Crnoj Gori se bilježe i slučajevi nelegalnog držanja različitih vrsta. Prema podacima iz 2022. godine, u Crnoj Gori ima šest nelegalnih zooloških vrtova, u kojima je evidentirano preko 20 ugroženih vrsta i 200 pojedinačnih primjeraka, kako autohtonih vrsta, tako i tropskih vrsta koje se nalaze na CITES listi. Prostorni i prehrambeni uslovi u ovim zoološkim vrtovima su loši, ima i opasnih životinja koje se drže u neodgovarajućim uslovima i koje mogu izazvati posljedice po zdravlje i živote ljudi. Tako je, krajem januara 2022. godine iz jednog budvanskog naselja nestalo mladunče lava, koje je predstavljalo opasnost za ljude i domaće životinje u toj zoni. Lava je pronašao pripadnik policijske službe, nakon dvonedjeljne potrage.

5.1 Pregled medija

Prema ocjeni Aleksandra Stijovića, bivšeg ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, problem krivolova je veoma kompleksan, a nivo organizovanosti višeslojan. (07.12.2021, www.standard.co.me). Stijović je ovo saopštio na konferenciji “Krivolov u Crnoj Gori – izazovi i rješenja problema“, koju je organizovao Centar za zaštitu i proučavanje ptica

(CZIP). Predstavnik CZIP-a je ukazao na alarmantno stanje u krivolovu „Postali smo izvor crne hronike kada su u pitanju zaštićene vrste. Svakodnevno se u Crnoj Gori odstreljuju strogo zaštićene vrste. Zadnji je trenutak da se uozbiljimo, da odradimo reviziju učinjenog, da Lovački savez bude funkcionalan i da krenemo od dobrih osnova. Prije svega treba da definišemo nulto stanje, a onda da pišemo programe. Iskustva nema, moramo da idemo na teren i da definišemo nulto stanje, a kad to odradimo svaki dokument i program će biti mnogo bolji“. O nelegalnim sredstvima za lov govorila je Marija Stanišić (CZIP): „Za posljednje tri godine, na terenu smo zatekli 55 ilegalnih vabilica za prepelice. Zabilježili smo oko 456 ilegalnih pucnjava u područjima gdje lova ne bi trebalo da bude. Jedan od problema koji se kontinuirano ponavlja su mreže koje vlasnici imanja na području Zete postavljaju kako bi zaštitili usjeve, a žrtve većinom budu zaštićene vrste ptica“. Stanišić ukazuje i na neefikasan rad policije i tužilaštva. „Za posljednje tri godine smo podnijeli 26 krivičnih prijava tužilaštvu i policiji i imali smo 18 inicijativa za vršenje inspeksijskog nadzora iz domena Zakona o divljači i lovstvu i Zakona o zaštiti prirode. Polovina krivičnih prijava koje smo podnijeli je odbačena. Za pola nikad i ne dobijemo odgovor.“ (07.12.2021, www.standard.co.me).

Prema riječima Vladimira Martinovića, direktora Nacionalnih parkova Crne Gore, krivolov na Skadarskom jezeru je višedecenijski problem, dobro je osmišljen i planiran. Borba protiv krivolova mora da bude kontinuirana i neophodno je da su uključene sve instance – služba zaštite NPCG, policija, inspeksijski organi, tužilaštvo i sudovi. Akcija “Stop krivolovu”, koja je započela u martu 2023, daje odlične rezultate i nezakonite radnje eksploatacije biodiverziteta iz Skadarskog jezera su smanjene za 70% u odnosu na prošlu godinu. Martinović ističe i dobar odziv građana, koji prijavljuju slučajeve nelegalnog lova i ribolova. (23.04.2023, dnevne novine Vijesti).

Nedavno je realizovano nekoliko odličnih akcija usmjerenih na borbu protiv lova dinamitom (u okviru krovne akcije “Dinamit”) u Boko-kotorskom zalivu. Zajedničkom akcijom službenika granične policije iz Tivta i Herceg Novog, u saradnji sa inspektorima za morsko ribarstvo, u priobalnom dijelu Krimovice pronađena je PVC kesa sa dvije eksplozivne naprave. O navedenom su obaviješteni službenici CB Kotor i službenici Direktorata za zaštitu i spašavanje, koji su izašli na lice mjesta i preduzeli dalje radnje (12.08.2023, facebook Stop krivolovu). Jasno je da su eksplozivne naprave predstavljale ozbiljnu opasnost za mještane i turiste.

NVO CZIP (Centar za proučavanje ptica) se godinama bori protiv nelegalnog lova, krijumčarenja i nelegalnog držanja životinja. Godine 2022. organizovali su okrugli sto na temu „Krijumčarenje i nelegalno držanje divljih životinja – izazovi i trenutno stanje u Crnoj Gori, moguća rješenja problema, primjeri prakse iz regiona i EU“, na kome je zaključeno da je nedostatak prihvatilišta za divlje životinje i nedovoljno precizne nadležnosti državnih organa ključni problemi u ovoj oblasti. CZIP je nedavno (avgust 2023. godine) apelovao na građane Crne Gore i turiste da ne plaćaju slikanje sa životinjama koje se nalaze na šetalištima u crnogorskim gradovima (ptice, zmije, majmuni), jer time indirektno učestvuju u krivičnom djelu. Iz CZIP-a navode: „Obratili smo se i tužilaštvu s nadom da će reagovati na očigledne elemente krivičnog djela, međutim, rješavanje problema nije puno odmaklo od konstatacije da isti postoji i prebacivanja nadležnosti od institucije do institucije.“

5.2 Zaključci i preporuke:

- Neadekvatna kaznena politika, tako da je važno pooštriti kazne protiv krivolova.
- Obuka lovočuvara kako bi bolje obavljali svoju ulogu u sprječavanju krivolova.
- Edukacija policijskih službenika o otkrivanju slučajeva i značaju procesuiranja prijave za krivolov, krijumčarenje i neovlašteno posjedovanje zaštićenih vrsta.
- Potrebno je uraditi reviziju liste lovnih vrsta i trajanja lovnih sezona, te ojačati kapacitete lovne inspekcije.
- Podizanje svijesti javnosti o značaju prijave krivolova i neovlaštenog posjedovanja zaštićenih vrsta.
- Nedovoljna angažovanost državnih institucija i društva u cjelini u smislu davanja na značaju borbi protiv nelegalnog držanja divljih vrsta i nedostatak kadra u relevantnim institucijama koji bi se bavio ovim problemom.
- Neprecizne zakonske odredbe, nedostatnost zakona i podzakonske regulative, nedostatak funkcionalnih mehanizama za rješavanje ovih problema, nepostojanje zvaničnog registra držalaca životinja u zatočeništvu, obilježavanje životinja. Potrebno je izraditi akcioni plan u kome bi se definisale obaveze svih aktera, u vezi sa krijumčarenjem i nelegalnim držanjem životinja, od Uprave policije, preko carina do inspekcija i tužilaštva.

Literatura:

- Iković, J. (2018): Analiza krivičnopravne i prekršajnopravne zaštite životne sredine u Crnoj Gori za period 2013 – 2018. Izdavač Centar za zaštitu i proučavanje ptica CZIP.
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede: Izvještaj o radu i stanju u upravnim oblastima Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i organa uprave za 2022. godinu.
- Vrhovšek, D. (2015): Strategija ekoremedijacije u Crnoj Gori. Projektni izvještaj.
- Strategija sa planom razvoja šuma i šumarstva 2014-2023, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja.
- Izvještaj o radu i stanju u upravnim oblastima Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i organa uprave za 2022. godinu.

II ANALIZA PREDMETA AGENCIJE ZA ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDIENE KOJI SE ODOSE NA ZAKON O ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU U ŽIVOTNOJ SREDINI

Agencija za zaštitu životne sredine je nadležna da pokreće postupak utvrđivanja štete ili neposredne opasnosti od štete u životnoj sredini. Ova institucija može da pokrene postupak po službenoj dužnosti, ili po prijavi. U nastavku je dat pregled dokumentacije, ustupljene od strane Agencije, za period 2021-2023. godina.

Datum: 02.12.2020 – 03.03.2023.

Predmet: „China road and Bridge Corporation“ (CRBC) d.o.o. iz Podgorice je pričinio štetu životnoj sredini radovima na produbljivanju rijeke Tare u dužini od oko 500 metara i dubini od oko 3 metra.

Rješenje/izvještaj: Obavezuje se „China road and Bridge Corporation“ d.o.o. da izvrši remedijaciju korita rijeke Tare u zoni mostova 26 i 27 i program praćenja stanja životne sredine nakon remedijacije.

Datum: 15.12.2022.

Predmet: Zahtjev za pokretanje postupka utvrđivanja štete u životnoj sredini za više pravnih lica, a odnosi se na ilegalnu eksploataciju šljunka i neadekvatno odlaganje mulja iz taložnika (mulj je deponovan na zemljanu površinu i odatle je spiran kišom u Moraču).

Rješenje/izvještaj: Nakon obavljenog inspekcijskog pregleda, naloženo je uklanjanje nelegalno postavljenih mašina/objekata.

Datumi: 24.12.2022; 10.05.2023; 15.05.2023.

Predmet: Prijava od strane Regionalnog vodovoda Crnogorsko primorje protiv NN lica zbog nedozvoljene eksploatacije šljunka u zoni zaštite vodoizvorišta Bolje sestre; Zahtjev za uklanjanje svih nelegalnih objekata iz korita rijeke Morače; Zahtjev za procjenu štete.

Rješenje/izvještaj: Odgovor Uprave policije: Tokom 2021. godine (decembar) službenici CB Podgorica – Odjeljenje kriminalističke policije za suzbijanje privrednog kriminala sproveli su akciju kontrole eksploatacije šljunka na 12 lokacija i podnijeto je šest krivičnih prijava. Tokom 2022. godine, podnijeto je 14 krivičnih prijava, pri čemu se u osam slučajeva tužilac izjasnio da nema elemenata krivičnog djela, dok je kod šest slučajeva postupanje u toku. Tokom 2023. godine, službenici CB Podgorica imali su 22 postupanja, pri čemu je podnijeto šest krivičnih prijava, u 10 slučajeva tužilac izjasnio da nema elemenata krivičnog djela, dok je kod šest slučajeva postupanje u toku.

Datum: 10.03.2023.

Predmet: Informacije o statusu inženjerskih objekata-postrojenja: asfaltnih baza, betonskih baza i drobilnih postrojenja.

Rješenje/izvještaj: Glavni urbanističko-građevinski inspektor informisao je Agenciju za zaštitu životne sredine o aktivnostima sprovedenim sa ciljem kontrole asfaltnih i betonskih baza i drobilnih postrojenja. Na području obala Morače i neposredne okoline izdato je (tokom 2023. godine): 12 rješenja o rušenju objekta/dijela objekta, prekid postupka legalizacije, jedno rješenje o zabrani građenja objekta, tri rješenja o zabrani upotrebe objekta. Takođe, izvršena su dva rješenja o rušenju. Na lokaciji Lastva Grbaljska (opština Kotor) izdata je mjera zabrane upotrebe objekta. Na lokaciji u opštini Rožaje donijeta je mjera zabrane građenja objekta. Na lokaciji Kuće Rakića donijeta je mjera zabrane građenja objekta.

Datum: 28.03.2023. – 03.05.2023.

Predmet: Pokretanje postupka neposredne opasnosti od štete za otpadne hemikalije koje su u vlasništvu Opštine Berane, a nalaze se u objektima bivše fabrike celuloze i papira u Beranama.

Rješenje/Izvještaj: Postupak je još uvijek u toku.

Datum: 19.05.2023.

Predmet: Informacija o statusu predmeta koji se sprovodi u Agenciji za zaštitu životne sredine, za utvrđivanje štete u životnoj sredini usljed eksploatacije šljunka iz rijeke Morače, a po prijavi Regionalnog vodovoda Crnogorsko primorje

Rješenje/izvještaj: Potrebno je sprovođenje HITNIH MJERA kroz striktnu zabranu eksploatacije šljunka, kako iz korita, tako i van njega, unutar zone sanitarne zaštite vodoizvorišta Bolje sestre.

Datum: 13.06.2023.

Predmet: Agencija za zaštitu životne sredine po službenoj dužnosti pokreće postupak protiv d.o.o. Otpadne vode Budva, zbog toga što tehnološki proces prečišćavanja otpadnih voda više od tri mjeseca funkcioniše bez izbacivanja nus produkata (mulja) iz sistema.

Rješenje/izvještaj: Interna analiza je pokazala da su svi parametri izlazne vode prekoračeni. Dalji postupak je u toku.

Datum: 28.06.2023.

Predmet: Iniciranje utvrđivanja štete za životnu sredinu zbog višegodišnje nezakonite eksploatacije šljunka na Njegovuđi (opština Žabljak).

Rješenje/izvještaj: Agencija za zaštitu životne sredine je uputila poljoprivrednom inspektoratu inicijativu za utvrđivanje činjeničnog stanja, kako bi se utvrdio stepen devastacije pašnjaka.

Datum: 26.06.2023.

Predmet: Odgovor po inicijativi Uprave za inspeksijske poslove, Odsjek za inspekciju za vode.

Rješenje/izvještaj: U izvještaju su predstavljene aktivnosti Odsjeka za inspekciju za vode, po pitanju eksploatacije šljunka i pijeska iz korita Morače. Prema izvještaju na predmetnoj dionici rječnog korita se 2023. godine sprovode stalne terenske kontrole. U toj godini procesuirano je šest slučajeva iz njihove nadležnosti. U periodu 2020, 2021, 2022. od strane inspekcije za vode podnijeto je pet prekršajnih prijava, devet krivičnih prijava, u više od 20 predmeta spisi su dostavljeni Upravi policije (kako bi u saradnji sa ODT-om ocijenili da li ima elementa krivičnih djela za koje se goni po službenoj dužnosti). Navedeno je da od strane postupajućeg tužilaštva i Uprave policije, Odsjek za inspekciju za vode nije obaviješten o rezultatima sprovedenih istraga.

Datum: 28.06.2023.

Predmet: Odgovor po inicijativi – Odgovor Uprave za inspeksijske poslove o broju kontrola eksploatacije šljunka u koritu Morače.

Rješenje/izvještaj: U periodu od početka 2021. godine do 26.01.2023, ekološka inspekcija izvršila je kontrolu kod 18 subjekata i obavljeno je ukupno 88 kontrola. Samo jednom subjektu su izrečene novčane kazne u ukupnoj vrijednosti od 3 500 eura.

Datum: 17.07.2023.

Predmet: Utvrđivanje činjenica usljed radnji i aktivnosti izazvanih požarom. Prijava od građanina zbog paljenja velike količine otpada na divljoj deponiji.

Rješenje/izvještaj: Agencija za zaštitu životne sredine je pokrenula proces utvrđivanja štete.

Datum: 20.07.2023.

Predmet: Utvrđivanje činjenica i nepravilnosti na lokalitetu u II zoni zaštite NP Durmitor – Crno jezero. Za nepravilnosti se tereti nacionalni restoran „Crno jezero“, a odnosi se na izlivanje kanalizacije i povećani nivo buke.

Rješenje/izvještaj: Obavljen je inspekcijski pregled. Postupak za rješavanje nepravilnost je u toku.

Analiza pokazuje da je do kraja 2022. godine procesuiran samo jedan slučaj utvrđivanja štete ili neposredne opasnosti od ekološke štete, dok je od kraja 2022. do danas (septembar 2023) pokrenuto preko 20 slučajeva. Među slučajevima apsolutno dominiraju prijave protiv nelegalne eksploatacije šljunka u donjem toku rijeke Morače. Po jedan slučaj se odnosi na upravljanje opasnim hemikalijama i paljenje otpada na nelegalnoj deponiji, dok se dvije prijave odnose na izlivanje neadekvatno tretiranih otpadnih voda.

III PRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE U CRNOJ GORI

sa pregledom prakse institucionalne zaštite kroz krivičnopravnu i prekršajnu zaštitu (za period 2018-2022) i prijedlozima za unapređenje

Zaštita životne sredine u Crnoj Gori deklarativno je od velikog značaja, s obzirom na to da krovni državni dokument, Ustav, u članu 1 (jedan) definiše Crnu Goru (između ostalog) i kao ekološku državu. Po hijerarhiji crnogorskog pravosuđa, ostali instrumenti pravne zaštite imaju „ravnopravni“ karakter – krivično, prekršajno, građansko i upravno pravo.

Životna sredina u Crnoj Gori zaštićena je nizom domaćih propisa: Zakon o životnoj sredini¹; Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu²; Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu³; Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine⁴; Zakon o industrijskim emisijama⁵; Zakon o upravljanju otpadom⁶; Zakon o hemikalijama⁷; Zakon o zaštiti vazduha⁸; Zakon o odgovornosti za štetu u životnoj sredini⁹; Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini¹⁰; Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja i radijacionoj sigurnosti¹¹;

¹ Službeni list Crne Gore br. 52/2016, 73/2019

² Službeni list Crne Gore br. 75/2018

³ Službeni list Crne Gore br. 80/2005, 40/2011, 59/2011, 52/2016

⁴ Službeni list Crne Gore br. 80/2005, 54/2009, 40/2011, 42/2015, 54/2016, 55/2018

⁵ Službeni list Crne Gore br. 17/2019

⁶ Službeni list Crne Gore br. 64/2011, 39/2016

⁷ Službeni list Crne Gore br. 51/2017

⁸ Službeni list Crne Gore br. 25/2010, 40/2011, 43/2015, 73/2019

⁹ Službeni list Crne Gore br. 27/2014, 55/2016

¹⁰ Službeni list Crne Gore br. 28/2011, 28/2012, 1/2014, 2/2018

¹¹ Službeni list Crne Gore br. 56/2009, 58/2009, 40/2011, 55/2016

Zakon o potvrđivanju Konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine¹²; Zakon o zaštiti prirode¹³; Zakon o nacionalnim parkovima¹⁴; Zakon o šumama¹⁵; Zakon o divljači i lovstvu¹⁶; Zakon o zaštiti dobrobiti životinja¹⁷; Zakon o morskom ribarstvu i marikulturi¹⁸; Zakon o zaštiti mora od zagađivanja sa plovnih objekata¹⁹; Zakon o zaštiti od nejonizujućeg zračenja²⁰; Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (CITES²¹); Zakon o zaštiti od negativnih efekata klimatskih promjena²²; Zakona o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi²³, ali i izvorima međunarodnog prava (koji prema članu 9 Ustava Crne Gore²⁴ imaju primat nad domaćim zakonodavstvom, odnosno obavezu primjene kada su odnosi uređeni drugačije od unutrašnjeg pravnog poretka).

Pored navedenih zakona, odredbe Krivičnog zakonika²⁵ predviđaju i neposrednu zaštitu životne sredine, kroz 30 krivičnih djela, datih u donjoj tabeli radi lakšeg snalaženja u ostatku dokumenta.

broj člana (kao u Zakoniku)	član
303	Zagađenje životne sredine
303a	Zagađenje životne sredine otpadom
303b	Oštećenje ozonskog omotača
304	Nepreduzimanje mjera za zaštitu životne sredine
305	Nelegalna izgradnja, puštanje u rad i rad objekata i postrojenja koji zagađuju životnu sredinu
306	Oštećenja objekata i uređaja za zaštitu životne sredine
307	Šteta po životnu sredinu
307a	Zloupotreba genetski modifikovanih organizama
308	Uništavanje biljaka
309	Ubijanje i mučenje životinja i uništavanje njihovog staništa
310	Uništavanje i oštećenje zaštićenog prirodnog dobra
311	Krađa zaštićenog prirodnog dobra
312	Izvoz i uvoz zaštićenih prirodnih dobara i posebno zaštićenih biljaka i životinja i njihov promet
313	Iznošenje i unošenje opasnih materija
314	Neovlašćeno rukovanje opasnim materijama

¹² Službeni list Crne Gore br. 3/2009

¹³ Službeni list Crne Gore br. 54/2016, 18/2019

¹⁴ Službeni list Crne Gore br. 28/2014, 39/2016

¹⁵ Službeni list Crne Gore br. 74/2010, 40/2011, 47/2015

¹⁶ Službeni list Crne Gore br. 52/2008, 40/2011, 48/2015

¹⁷ Službeni list Crne Gore br. 14/2008, 40/2011, 47/2015

¹⁸ Službeni list Crne Gore br. 56/2009, 40/2011, 47/2015

¹⁹ Službeni list Crne Gore br. 20/2011, 26/2011, 27/2014

²⁰ Službeni list Crne Gore br. 35/2013

²¹ Službeni list Crne Gore br. 11/01

²² Službeni list Crne Gore br. 73/2019

²³ Službeni list Crne Gore br. 17/2018

²⁴ Službeni list Crne Gore br. 1/2007, 38/2013

²⁵ Službeni list Crne Gore br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021, 145/2021.

315	Neovlašćena gradnja nuklearnih elektrana
316	Nesprovođenje odluke o mjerama zaštite životne sredine
317	Povreda prava na informisanje o životnoj sredini
318	Prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka
319	Neppravilna praksa u pružanju veterinarske njege
320	Nadriverinarstvo
321	Proizvodnja štetnih sredstava za liječenje životinja
322	Kontaminacija hrane i vode za ishranu životinja
323	Devastacija šuma
324	Šumska krađa
325	Nezakonit lov
326	Nezakonit ribolov
326a	Građenje objekta bez prijave i dokumentacije za građenje
326b	Građenje složenog inženjerskog objekta bez građevinske dozvole
326c	Protivpravno priključenje na infrastrukturu

Tabela 1: Pregled krivičnih djela koja štite životnu sredinu u Krivičnom zakoniku Crne Gore

Navedeni propisi, odnosno njihove povrede koje sankcionišu inspekcije i pravosudni organi svojim ovlašćenjima, predstavljaju prekršajnu i krivičnu pravnu zaštitu životne sredine.

Prekršaj se definiše kao djelo koje predstavlja narušavanje javnog reda i mira koje je utvrđeno zakonom ili drugim propisom i za koje je propisana sankcija²⁶, a krivično djelo se definiše kao radnja koja je predviđena krivičnim zakonikom kao krivično djelo, koja je protivzakonita i izvršena²⁷. Takve definicije diverzifikuju zaštitu kroz prekršajni i krivični postupak.

Prekršajni postupak je regulisan Zakonom o prekršajima²⁸, a moguće ga je pokrenuti izdavanjem prekršajnog naloga od strane nadležnog organa (inspekcija) ili podnošenjem zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka nadležnom prvostepenom sudu (prekršajni sud). Zahtjev za pokretanje postupka podnosi inspektorat, odnosno državni tužilac, koji je nadležan za gonjenje u krivičnom postupku koji se vodi pred nadležnim sudom (osnovnim sudom). Državni tužilac, po službenoj dužnosti ili po podnesenoj krivičnoj prijavi, ako ocijeni da postoji osnovana sumnja o izvršenju krivičnog djela, pokreće krivični postupak.

Ono što je posebno važno istaći jeste činjenica da, bez obzira ko je ovlašćen da podnese zahtjev, pokrene postupak i krivično gonjenje, svako može prijaviti kršenje propisa, nezakonitu radnju koju primijeti. Građanin može podnijeti inicijativu inspekciji, podnijeti prekršajnu ili krivičnu prijavu tužiocu ili policiji, nakon čega će državni organi preduzeti radnje iz svoje nadležnosti. Od građana se ne može očekivati, a to nije ni namjera zakonodavca, da poznaju

²⁶ Zakon o prekršajima – Službeni list Crne Gore br. 1/2011, 6/2011, 39/2011, 32/2014, 43/2017, 51/2017 (član 2)

²⁷ Krivični zakonik – Službeni list Crne Gore br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 40/2015, 42/2010, 42/54/201 2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021, 145/2021 (član 5)

²⁸ Službeni list Crne Gore br. 1/2011, 6/2011, 39/2011, 32/2014, 43/2017, 51/2017

sve propise i sve nadležnosti, zbog čega je dužnost državnih organa da prijavu prosljede nadležnom organu ako nisu nadležni za postupanje.

Podaci u nastavku predstavljaju statistički prikaz postupanja nadležnih državnih organa. Radi sažetosti i boljeg razumijevanja, prvo će biti razjašnjene nadležnosti i mogućnosti tužilaštva u pogledu pokretanja i vođenja krivičnog postupka, zatim postupanje sudova u krivičnom postupku, nakon čega će biti obrazloženo postupanje inspekcija i prekršajnih sudova.

Takođe treba napomenuti da, u pogledu vođenja ovih postupaka, postoji pomoćni državni organ, policija, čija je nadležnost da pruža stručnu pomoć građanima, pravnim licima i drugim državnim organima u ostvarivanju njihovih prava, da prima prijave i obavještava nadležnog tužioca.

Krivični postupak se pokreće i vodi po optužbi ovlašćenog tužioca.²⁹ Tužilac samoinicijativno ili na osnovu podnijetog izvještaja podnosi optužbu. U postupku koji prethodi podnošenju prijave nadležnom sudu, tužilac može odbaciti prijavu ako iz same prijave proizilazi da prijavljeno djelo nije krivično djelo, odnosno da nije krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, ako je nastupila zastarjelost ili je djelo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili ako postoje druge okolnosti koje isključuju krivično gonjenje, odnosno kada se iz samog izvještaja ne može suditi da li su navodi u prijavi vjerovatni ili podaci u prijavi ne daju dovoljno osnova za izdavanje naredbe o sprovođenju istrage ili ako ne postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni izvršio krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti.

Važno je razdvojiti ovlašćenje tužioca da odbije prijavu (za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine) ako je osumnjičeni zbog iskrenog kajanja spriječio nastanak štete ili je štetu već nadoknadio u cjelosti, a državni tužilac je, prema okolnostima slučaja, ocijenio da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično. Kao i ovlašćenje tužioca da (za krivična djela za koja je kazna novčana ili kazna zatvora do pet godina) primijeni institut odloženog gonjenja, odnosno da, kada utvrdi da ne bi bilo svrsishodno vođenje krivičnog postupka, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je ono učinjeno, prethodni život učinioca i njegova lična svojstva, ako učinilac prihvati ispunjenje jedne ili više obaveza predviđenih zakonom (da otkloni štetnu posljedicu ili da nadoknadi pričinjenu štetu; da izvrši obaveze; da uplati određenu sumu novca u humanitarne svrhe; obavlja određene društveno korisne ili humanitarne poslove), odbaci krivičnu prijavu.

Za krivično gonjenje i vođenje postupaka za krivična djela koja su predmet ovog rada, kojih u Crnoj Gori prema Zakonu o državnom tužilaštvu³⁰ ima 13, nadležna su osnovna državna tužilaštva. U tabeli ispod (Tabela 2) data su njihova postupanja u posmatranom periodu.

Svrha istraživanja je bila i da se razdvoji broj odbijenica primjenom instituta odloženog gonjenja, s obzirom na to da ovo predstavlja neku vrstu sankcije prema učiniocu, a posebno zbog procentualnog odnosa odbijenih prijava u odnosu na optužbe. Međutim, kako u godišnjim izvještajima nije moguće pronaći takve podatke za sva tužilaštva pojedinačno (u nekim

²⁹ Zakon o krivičnom postupku - Službeni list Crne Gore br. 57/2009, 49/2010, 47/2014, 2/2015, 35/2015, 58/2015, 28/2018, 116/2020, 145/2021

³⁰ Službeni list Crne Gore br. 11/2015, 42/2015, 80/2017, 10/2018, 76/2020, 59/2021

izvještajima postoje, a u drugima ne), a zahtjevi za slobodan pristup informacijama uglavnom nisu udovoljeni u ovom dijelu, nije bilo moguće izvršiti detaljniju analizu.

član	odbijanja						optužbe					
	'18	'19	'20	'21	'22	ukupno	'18	'19	'20	'21	'22	ukupno
303	1	0	3	3	0	7	0	0	2	2	0	4
303a	0	0	0	3	0	3	0	0	0	0	0	0
305	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0
307	5	1	1	0	0	7	0	0	4	0	0	4
309	9	6	12	7	5	39	12	4	0	6	3	25
310	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	3
311	0	2	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0
312	1	0	0	1	1	3	0	0	0	0	1	1
314	0	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0
316	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
320	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
322	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
323	0	1	0	0	2	3	0	2	2	1	0	5
324	47	38	47	54	42	228	54	70	90	68	63	345
325	10	6	14	3	5	35	3	0	5	5	0	13
326	16	7	10	9	5	47	14	9	11	9	12	55
326a	67	54	97	43	40	301	15	51	90	77	77	310
326b	6	0	1	1	0	8	1	0	0	0	0	1
326c	0	1	0	2	0	3	0	2	0	0	0	2
ukupno						693						769

Tabela 2: Pregled postupanja tužilaštava za pojedina krivična djela koja štite životnu sredinu u istraživanom periodu (odnosi se na Tabelu 1).

Napomene: (1) Podaci za 2022. godinu isključuju 4 od 13 tužilaštava, s obzirom na to da njihovi godišnji izvještaji ne sadrže tražene podatke, a zahtjevi za slobodan pristup informacijama su odbijeni ili nisu ni odgovoreni.

(2) Za krivična djela iz čl. 303b, 304, 306, 307a, 308, 313, 315, 317, 318, 319, 321 nije bilo predmeta (odnosi se na Tabelu 1).

Optužni prijedlog tužilac dostavlja nadležnom sudu na dalje postupanje. Na kraju postupka, sud donosi presudu kojom odbija optužbu (ako je tužilac odustao od optužbe, ako je okrivljenom već donesena pravosnažna odluka u vezi sa konkretnim slučajem, ili ako je optuženi amnestijom ili pomilovanjem oslobođen krivičnog gonjenja, ili se krivično gonjenje ne može preduzeti zbog zastarjelosti ili neke druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje), optuženi se oslobađa od optužbe (ako djelo za koje je po zakonu optužen nije krivično djelo ili ako nije dokazano da je izvršio djelo za koje je optužen) ili se optuženi oglašava krivim. Takođe, u toku postupka ili po završetku postupka, sud će odbaciti optužni

prijedlog, ako utvrdi da sud nije nadležan ili da je postupak vođen bez optužbe ovlaštenog tužioca, bez odobrenja nadležnog državnog organa ili je nadležni državni organ odustao od datog odobrenja, ili postoje druge okolnosti koje privremeno sprečavaju gonjenje.

Ako na kraju postupka sud donese presudu kojom se okrivljeni oglašava krivim, može mu izreći kaznu zatvora, novčanu kaznu, kaznu rada u javnom interesu ili mjeru upozorenja u vidu sudske opomene ili uslovne osude. Treba napomenuti da se novčana kazna može izreći i kao glavna (samostalna) i kao sporedna (dodatna već izrečenoj glavnoj kazni). Pored ovoga, u cilju otklanjanja uslova koji mogu uticati na učinioca da ubuduće izvrši krivična djela, sud izriče i mjere bezbjednosti.

U tabeli ispod dat je uporedni pregled po godinama pravosnažne presude ili neuspješne optužbe (zbirno: odbačeni, odbijeni i oslobođeni), dok je u tabelama u nastavku dat pregled statistike neuspješnih optužbi, odnosno vrsta izrečenih krivičnih sankcija, po krivičnom djelu, i za cijeli istraženi period.

Godina →	2018		2019		2020		2021		2022		ukupno
	O.	N.	O.	N.	O.	N.	O.	N.	O.	N.	
Krivično djelo ↓											
303	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	3
303a	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
304	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
307	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
309	7	0	6	2	6	0	4	1	6	0	32
310	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	3
312	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2
316	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
320	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
323	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
324	38	14	60	6	42	7	58	5	50	3	283
325	3	0	0	0	3	0	5	1	4	0	16
326	9	0	10	1	14	0	7	0	8	0	49
326a	11	14	42	10	75	7	74	4	61	0	298
326b	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
total	74	30	119	19	141	14	148	13	135	3	696

Tabela 3: Pregled osuđujućih presuda (O.) i neuspješnih optužbi (N) za pojedinačna krivična djela (Tabela 1)

Napomena: Za krivična djela navedena u čl. 303b, 305, 306, 307a, 308, 311, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 321, 322 i 326c, nije bilo pravno zaključenih predmeta (Tabela 1).

Krivično djelo	odbačeni	odbijeni	oslobođeni
303	2	1	0
304	0	1	0
309	0	2	1
324	13	14	8
325	1	0	0
326	0	0	1
326a	17	10	8
total	<u>33</u>	<u>28</u>	<u>18</u>

Tabela 4: Pregled rezultata za neuspjele tužbe pred osnovnim sudovima.

Krivično djelo	zatvorska kazna	novčana kazna	društveni rad	uslovna kazna	sudska opomena
303	0	0	0	0	0
303a	0	1	0	0	0
307	0	0	0	1	0
309	1	2	1	21	0
310	0	0	3	0	0
312	1	0	0	1	0
316	0	1	0	0	0
320	0	0	0	1	0
323	0	1	0	2	0
324	58	3 (+152)	28	145	14
325	5	0	3	6	1
326	10	1 (+1)	7	30	0
326a	5	2 (+2)	13	242	1
326b	0	0	1	1	0
ukupno	<u>80</u>	<u>11(+155)</u>	<u>56</u>	<u>450</u>	<u>16</u>

Tabela 5: Pregled vrsta osuđujućih presuda.

Napomene: (1) u kaznama (+) su novčane kazne koje se izriču kao sporedna kazna (dodatna već izrečenoj glavnoj kazni).

(2) U tabeli nisu prikazani podaci za 4 osuđujuće presude za krivično djelo iz člana 309 u 2021. godini, jer nisu dostavljeni podaci o vrsti sankcije.

Prethodno navedeni prekršajni postupak pokreće se izdavanjem prekršajnog naloga od strane nadležnog organa ili podnošenjem zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka nadležnom prvostepenom sudu. Organ nadležan za izdavanje prekršajnog naloga je inspekcija, a u vezi sa povredama zakona iz ove oblasti rada, u okviru Uprave za inspeksijske poslove -

Sektora za zaštitu životne sredine, bezbjednost i zdravlje ljudi i zaštitu državnih resursa, i to: zdravstveno-sanitarna inspekcija; inspekcija za šumarstvo, lov i zaštitu bilja; ekološka inspekcija; vodna inspekcija; geodetska inspekcija; geološka inspekcija; rudarska inspekcija; inspekcija ugljovodonika; elektroenergetski pregled i termoenergetski pregled. Od propisa navedenih u fokusu ovog rada, inspektorat za šumarstvo, lovstvo i zaštitu bilja nadležan je za Zakon o nacionalnim parkovima; Zakon o šumama; Zakon o divljači i lovstvu, i ekološka inspekcija za druge prethodno navedene zakone, kao i niz podzakonskih akata donetih u cilju njihove primjene.

S obzirom na zbirne podatke u godišnjim izvještajima za većinu inspeksijskih nadzora, kao i neispunjavanje zahtjeva za slobodan pristup informacijama, nije bilo moguće izvršiti detaljniju analizu postupaka u vezi sa njima, pa je u tabelama u nastavku dat pregled postupaka inspekcije šumarstva, lovstva i zaštite bilja.

šumarstvo	<i>ukupni pregledi</i>	<i>identifikovane nepravilnosti</i>	<i>pokretanja prekršaja</i>	<i>krivične prijave</i>
2018	1305	336	28	23
2019	1404	379	6	19
2020	1180	347	10	35
2021	1431	406	11	25
2022	1362	227	13	17
ukupno	<u>6682</u>	<u>1695</u>	<u>68</u>	<u>119</u>
lov				
2018	261	55	8	2
2019	246	36	7	1
2020	307	47	6	3
2021	448	73	10	4
2022	352	136	1	1
ukupno	<u>1614</u>	<u>347</u>	<u>32</u>	<u>11</u>

Tabela 6: Pregled postupaka inspekcije šumarstva, lovstva i zaštite bilja.

	<u>2018</u>	<u>2019</u>	<u>2020</u>	<u>2021</u>	<u>2022</u>	<u>ukupno</u>
izdate indikacioni mjere	258	242	267	290	301	1358
izdata rješenja	43	32	-	46	23	144
izdati prekršajni nalozi	74	120	71	82	136	483
ukupan iznos prekršajnih naloga	30.600,00€	54.730,00€	22.830,00€	26.300,00€	55.300,00€	163.460,00€

Tabela 7: Pregled postupaka inspekcije šumarstva, lovstva i zaštite bilja.

Napomena: Podaci o izdatim mjerama upozorenja ili rješenjima subjektima, kao i izdatim prekršajnim nalogima, dati su zbirno i za šumarstvo i za lovstvo, jer nije bilo moguće dobiti posebne podatke.

Podnošenjem zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka (koji, kao što je navedeno, mogu podnijeti inspekcije, ali i tužilac, oštećeni ili okrivljeni) pokreće se prekršajni postupak pred sudom za prekršaje, koji se nakon sprovedenog dokaznog postupka, završava sudskom odlukom kojom je okrivljeni oslobođen (ako djelo za koje se tereti nije prekršaj ili nije dokazano da je okrivljeni počinio prekršaj za koji je protiv njega podniet zahtev za pokretanje prekršajnog postupka ili prekršajno izdat nalog ili postoje okolnosti koje isključuju prekršajnu odgovornost okrivljenog), donosi se rješenje kojim je okrivljeni proglašen krivim (kada je utvrđeno postojanje prekršaja i odgovornost okrivljenog za taj prekršaj) ili rješenje o obustavljanju prekršajnog postupka (ako se utvrdi da sud nije faktički nadležan za vođenje prekršajnog postupka, ili da je postupak vođen bez zahtjeva ovlašćenog podnosioca ili da zahtev nije podniet u roku, ili da je okrivljeni u toku prekršajnog postupka preminuo, ili da okrivljeni ima imunitet, ili da je podnosilac odustao od zahtjeva od početka do kraja glavnog pretresa, kao i kada je okrivljenom već donijeto pravosnažno rješenje za isti prekršaj ili je nastupila zastarjelost vođenja prekršajnog postupka ili kada postoje druge okolnosti koje isključuju vođenje prekršajnog postupka).

Slično krivičnom postupku, u slučaju odluke kojom se okrivljeni proglašava krivim, može se izreći kazna (zatvorska kazna, novčana kazna, rad za opšte dobro), ili mjere upozorenja (uslovna presuda i sudska opomena), kao i zaštitne mjere radi otklanjanja stanja ili uslova koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće učini prekršaj.

U tabeli u nastavku (Tabela 8) prikazano je postupanje prekršajnih sudova koji su dostavili informacije u vezi sa traženim podacima, a s obzirom na izuzetno mali broj predmeta, podaci su dati zbirno za cijeli istražen period.

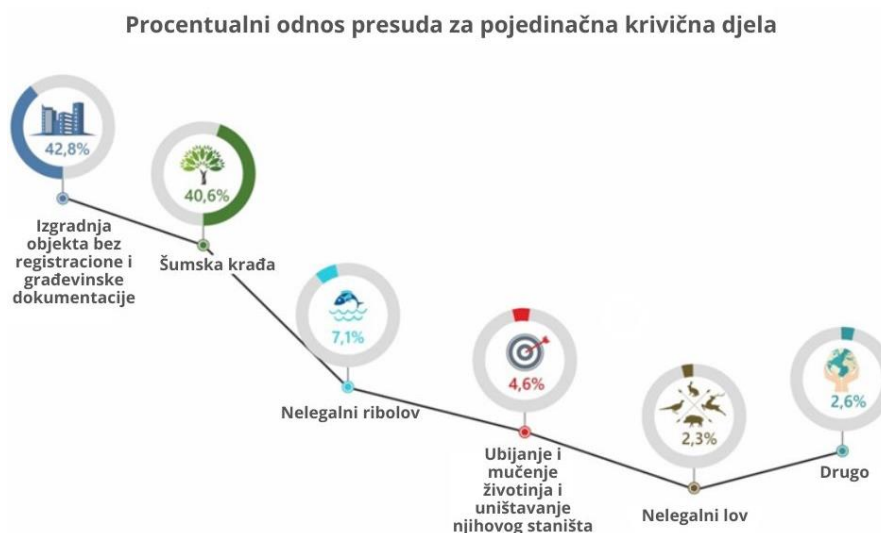
Zakon	<i>kazna</i>	<i>mjere upozorenja</i>	<i>oslobađajuće presude</i>	<i>uslovne kazne</i>
Zakon o životnoj sredini	3	0	1	1
Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu	17	1	3	7
Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine	0	0	1	0
Zakon o upravljanju otpadom	27	3	3	6
Zakon o hemikalijama	3	0	0	0
Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini	11	8	11	22
Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja i radijacionoj bezbjednosti	1	0	0	0
Zakon o odgovornosti za štetu u životnoj sredini	2	0	0	0
Zakon o zaštiti prirode	8	0	0	1
Zakon o nacionalnim parkovima	2	0	4	7
Zakon o šumama	9	0	0	2
Zakon o divljači i lovstvu	15	0	9	10
Zakon o zaštiti dobrobiti životinja	4	0	0	1

Zakon o morskim ribarstvu i marikulturi	1	0	0	1
ukupno	69	12	23	49

Tabela 8: Pregled postupanja sudova za prekršaje.

Napomena: Za ostale ranije navedene zakone nije bilo pravosnažno okončanih predmeta.

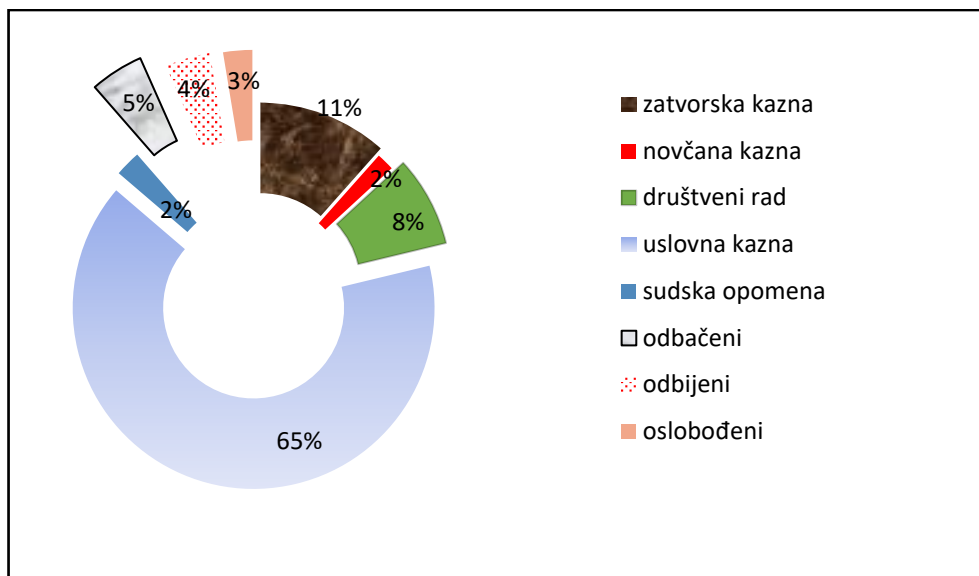
Analizirajući krivične postupke, primjetno je da se po raznovrsnosti predmeta (sva krivična djela) broj postupaka u tužilaštvima (19) razlikuje od postupka pred osnovnim sudovima (15). Takođe, primjetan je izuzetno mali broj predmeta za pojedinačna krivična djela (za većinu ispod pet u posmatranom petogodišnjem periodu). Najviše predmeta odnosi se na krivična djela: izgradnja objekta bez uknjižbe i građevinske dokumentacije sa ukupno 298 presuda; šumska krađa sa 283; ilegalni ribolov sa 49; ubijanje i mučenje životinja i uništavanje njihovog staništa sa 32; nezakonit lov sa 16; a svi ostali sa ukupno 18 presuda (Grafikon 1).

Grafikon 1: Procentualni odnos presuda za pojedinačna krivična djela.

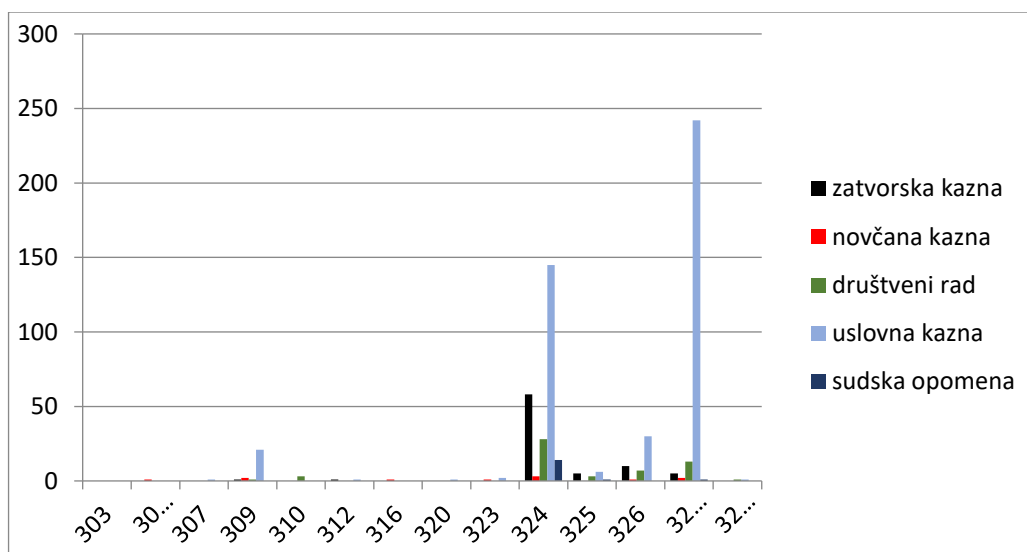
Iz prikupljenih podataka može se zaključiti da je od 696 pravosnažno okončanih postupaka u relevantnom periodu za krivična djela iz glave XXV, 88,65% (617) okončano osuđujućim presudama.

Analizirajući vrste sankcija koje su sudovi izrekli u posmatranom periodu, zaključuje se da je u 73% svih osuđujućih presuda izrečena uslovna kazna (450 slučajeva), u 80 slučajeva kazna zatvora, na rad u javnom interesu osuđeno je 56 osuđenika, u 16 slučajeva izrečena je sudska opomena, a u 11 slučajeva izrečena novčana kazna (Grafikon 2, Tabela 4).

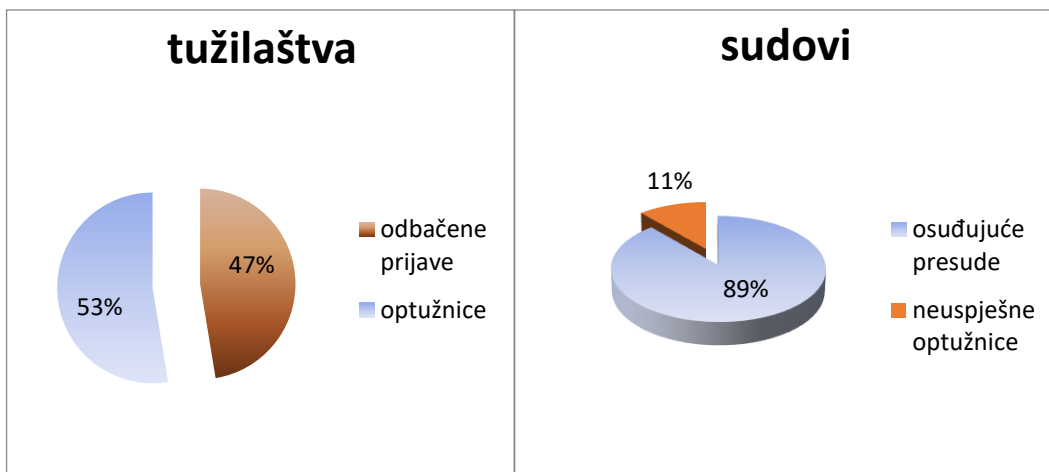
Grafikon 2: Procentualni pregled vrsta presuda iz oblasti zaštite životne sredine u analiziranom periodu.

Sada gledajući vrstu sankcija u odnosu na krivična djela (Grafikon 3), primjećuje se da je izricanje kazne zatvora bilo značajno samo u slučaju presuda za krivično djelo šumska krađa iz čl. 324.

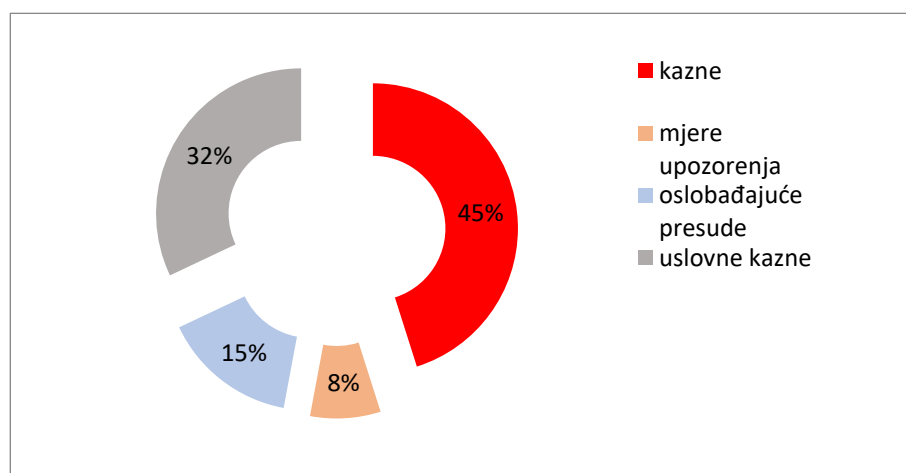
Grafikon 3: Pregled vrsta sankcija u odnosu na krivična djela.

Upoređujući analizu dobijenih podataka o zaštiti životne sredine kroz krivičnopravnu zaštitu, između osnovnih sudova i tužilaštava, odnos pravosnažno osuđenih u odnosu na broj sprovedenih postupaka je visok (89%), dok je sa druge strane mala razlika u tužilaštvima (samo 6%) između odbačenih prijava (prigovora) u odnosu na one po kojima su podignute optužnice. (Grafikon 4).

Grafikon 4: Pregled okončanih postupaka u predmetima zaštite životne sredine pred tužilaštvima i osnovnim sudovima

Zbog ograničenosti dostavljenih podataka, veliki izazov predstavlja donošenje zaključaka o prekršajno-pravnoj zaštiti životne sredine u Crnoj Gori. Naime, ono što je evidentno iz dobijenih podataka jeste mali broj predmeta pred sudovima za kršenje zakona koji štite životnu sredinu, a kao preporuka za poboljšanje ovakvog stanja je neophodnost promovisanja zakona koji štite životnu sredinu u Crnoj Gori, u saradnji sa nadležnim inspekcijama, i značaja prekršajne zaštite u ukupnom sistemu zaštite životne sredine. Ono što je uočljivo kao razlika između postupaka pred osnovnim sudovima, jeste da je u slučaju prekršajnih sudova mnogo manja razlika između procenta odluka koje se završavaju odlukom o sankcionisanju u odnosu na one koje se mogu smatrati „neuspjelim krivičnim gonjenjem“. (Grafikon 5, u vezi sa Grafikom 2).

Grafikon 5: Procentualni odnos odluka prekršajnih sudova.

Opšti zaključak sprovedene analize govori sam za sebe o izuzetno malom broju predmeta, odnosno okončanih predmeta pred nadležnim organima. Potvrđuje tezu o iskazanosti „mračnog broja“ ekoloških prekršaja (nevidentiranih krivičnih djela), čija je direktna posljedica percepcija irelevantnosti i statističke beznačajnosti, a samim tim i faktičko zanemarivanje aktivnosti otkrivanja, a posebno procesuiranja ovih krivičnih djela, što ipak

omogućava, pa čak i proizvodi „mračan broj“ (Grumić S, 2016)³¹, i što u krajnjoj liniji predstavlja najveću prijetnju zaštiti životne sredine u Crnoj Gori.

Razloge za „mračnu brojku“, kao i potencijalna rješenja, treba tražiti u podizanju svijesti kako šire tako i stručne javnosti o prisustvu i štetnosti ekoloških prijetnji, kako bi se sveukupno uticalo na smanjenje ekoloških zločina. Neophodno je da nadležni organi samoinicijativnim aktivnostima rade na otkrivanju i procesuiranju ovih prekršaja, i u tom pravcu institucije treba jačati kako kapacitetom (izuzetno mali broj ekoloških inspektora), tako i edukacijom nosioca pravosudnih funkcija o značaju sankcionisanja ekoloških krivičnih djela.

Svakako, specifičnost ekološkog kriminala ukazuje na to da bi trebalo sprovesti značajne aktivnosti na prevenciji ekološkog kriminala, jer je reakcija zakašnjela kada se ovaj problem nađe u sudnici. Pri predviđanju ekoloških zločina, treba poći od maksime da je poznavanje prošlosti osnovni uslov za poznavanje sadašnjosti i viziju budućnosti. U tom smislu potrebno je unaprijediti stanje zakonodavnog okvira, a prije svega u oblasti zaštite biodiverziteta, gdje je evidentno najveći problem činjenica da ne postoje relevantni podaci o stanju i broju populacija divljači, tj. prema postojećem Zakonu o divljači i lovstvu, ali i po izmijenjenom nacrtu³² koji je u proceduri usvajanja, isključiva nadležnost korisnika lovišta (lovačkih društava) je prikupljanje podataka i procjena brojnosti populacija. Ovo je problematično kako sa stanovišta validnosti metodologije koju koriste, tako i sa stanovišta da direktni „korisnici“ davanjem brojki o procjenama populacije indirektno određuju kvote za lov. Lovačke organizacije Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede dostavljaju podatke koji nisu nezavisno provjereni, a javlja se i to da se veliki broj ulova ne prijavljuje. Generalno, lov nije dobro organizovan i izaziva zabrinutost zbog ugroženosti lovnih (i drugih) vrsta koje su prisutne u 40 crnogorskih lovišta koja zauzimaju površinu od 1.198.000 ha. Podaci o ulovu ili sakupljanju drugih životinjskih vrsta, bilo morskih (školjke i drugi beskičmenjaci) ili u kontinentalnom dijelu (puževi, žabe), kao i rekreativnih vrsta (kućni ljubimci), postoje vrlo malo ili uopšte nema podataka. (Marić i Rakočević, 2010)³³.

Takođe, problem je i neusaglašenost domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim dokumentima, prije svega CITES konvencijom, ali i Direktivom o pticama. Naime, Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o divljači i lovstvu³⁴ predviđa brisanje trenutno „nezaštićene“ divljači, što predstavlja propisnu transpoziciju Direktive o pticama. S druge strane, neke vrste, iako se nalaze u Aneksu IV (a) Direktive koji uključuje zabranu bilo kakvog ubijanja, povređivanja ili uznemiravanja životinja (u svim periodima života) u prirodnom okruženju, i dalje ostaju na spisku lovnih vrsta. Na primjer jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca Meissn.*) je zbog nepovoljnog stanja očuvanosti na IUCN listi u kategoriji „skoro ugrožene“, a imajući u vidu da je lov na stalnu populaciju jarebica rasprostranjen u Crnoj Gori,

³¹ Grumić S. -Geoprostorni nivo analize ekološkog kriminala, Bezbjednost – Policija – Građani, godina XII broj 3-4/16

³² Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o divljači i lovstvu, preuzeto 30.08.2023.

<https://www.gov.me/dokumenta/1f6bfb61-4b47-4fed-9f45-5ce5614b21f5>

³³ Marić, D., Rakočević, J. (2010) Biodiverzitet u: Burić M. Životna sredina i održiv razvoj, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, str. 113-150

³⁴ Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o divljači i lovstvu, preuzeto 30.08.2023. sa

<https://www.gov.me/dokumenta/1f6bfb61-4b47-4fed-9f45-5ce5614b21f5>

i da je osim zakonskog pritiska, prilično rasprostranjen krivolov ove vrste, sve to u kombinaciji sa slabom primjenom zakona može dovesti do značajnog smanjenja populacije na lokalnom i državnom nivou. U tom smislu slučaj nestanka tetrijeba u Crnoj Gori tokom druge polovine 20. vijeka treba uzeti kao veoma važno upozorenje (Rubinić et al. 2019)³⁵.

U pogledu biodiverziteta, treba istaći neophodnost izmjene postojeće Odluke o zaštiti pojedinih biljnih i životinjskih vrsta³⁶, kojom bi se sveobuhvatno navele vrste zaštićene međunarodnim propisima i olakšala njihova primjena u praksi. Pored navedenog, ovo je važno i zbog činjenice da nacionalno zakonodavstvo trenutno ne reguliše zaštitu drugih životinjskih vrsta, prvenstveno gmizavaca, zmija otrovnica, za koje su u praksi česti slučajevi ilegalnog izvoza iz zemlje i koje su predmet trgovine³⁷. Primjer usaglašenog podzakonskog akta ove vrste je Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama Republike Hrvatske³⁸.

U analiziranom periodu, za krivično djelo iz člana 312. Krivičnog zakonika Crne Gore, i imajući u vidu i raniji period (Iković, J. 2019³⁹), po prvi put dva pravosnažno okončana predmeta iz prethodne godine (2022) pojavila su se pred sudovima, a u jednom od slučajeva je izrečena kazna zatvora. S druge strane, evidentno je da postoji kontinuirani ilegalni transfer ulovljenih zaštićenih vrsta preko granice, kao i da postoji problem nedovoljne obučenosti carinskih službenika za prepoznavanje zaštićenih vrsta. Uprava carina u Baru svake godine zaplijeni više od 100 odstrijeljenih ptica (čak i trajno zaštićenih vrsta) koje pokušavaju da budu prokrijumčarene iz zemlje. U slučaju oduzimanja, problem je i nedostatak podzakonskih akata u pogledu zbrinjavanja odstrijeljenih divljači (Koalicija 27, 2017)⁴⁰.

Literatura:

- Ustav Crne Gore, Službeni list Crne Gore br. 1/2007, 38/2013
- Krivični zakonik Crne Gore, Službeni list Crne Gore br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 40/2015, 42/2010, 42/54/201 2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021, 145/2021.
- Odluka o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta, Službeni list Crne Gore br. 73/2019
- Grumić S. -Geoprostorni nivo analize ekološkog kriminala, Bezbjednost – Policija – Građani, godina XII broj 3-4/16, Časopis Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije.
- Iković J. - Zaštita divlje faune u zakonodavstvu i praksi Crne Gore sa pregledom tužilačko-sudske i inspekcijско-prekršajne prakse u periodu od 2013-2018, CZIP, Podgorica 2019
- Koalicija 27: Poglavlje 27 u Crnoj Gori Izvještaj iz sjenke, Podgorica, 2017 retrieved 30.08.2023. sa <https://koalicija27.me/wp-content/uploads/2017/07/Izvjestaj-iz-sjenke-jun.2017..pdf>

³⁵ Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): Očuvanje divljih ptica u Crnoj Gori. Prvi popis potencijalnih područja posebne zaštite. Podgorica, Crna Gora. 328 str. 134.

³⁶ Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta ("Sl. list CG", br. 76/2006)

³⁷ <http://tvteuta.com/crvenog-poskoka-sa-ade-prodaju-na-evropskim-sajtovima-jedinke-prodaju-i-do-100-eura/> 30.08.2023.

³⁸ Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama („Narodne novine“ broj 80/2013)

³⁹ Iković J. - Zaštita divlje faune u zakonodavstvu i praksi Crne Gore sa pregledom tužilačko-sudske i inspekcijско-prekršajne prakse u periodu od 2013-2018

⁴⁰ Koalicija 27: Poglavlje 27 u Crnoj Gori Izvještaj iz sjenke, Podgorica, 2017 preuzeto 15.08.2023. sa <https://koalicija27.me/wp-content/uploads/2017/07/Izvjestaj-iz-sjenke-jun.2017..pdf>, str. 21

- Zakon o zaštiti vazduha, Službeni list Crne Gore br.25/2010, 40/2011, 43/2015, 73/2019
- Zakon o hemikalijama, Službeni list Crne Gore br. 51/2017
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u odlučivanju i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine, Službeni list Crne Gore br. 3/2009
- Zakon o sudovima – Službeni list Crne Gore br. 11/2015, 76/2020
- Zakon o krivičnom postupku – Službeni list Crne Gore br. 57/2009, 49/2010, 47/2014, 2/2015, 35/2015, 58/2015, 28/2018, 116/2020, 145/2021
- Zakon o životnoj sredini, Službeni list Crne Gore br. 52/2016, 73/2019
- Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu, Službeni list Crne Gore br. 75/2018
- Zakon o šumama, Službeni list Crne Gore br.74/2010, 40/2011, 47/2015
- Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi, Službeni list Crne Gore br. 17/2018
- Zakon o divljači i lovstvu, Službeni list Crne Gore br. 52/2008, 40/2011, 48/2015
- Zakon o industrijskim emisijama, Službeni list Crne Gore br. 17/2019
- Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine, Službeni list Crne Gore br. 80/2005, 54/2009, 40/2011, 42/2015, 54/2016, 55/2018.
- Zakon o odgovornosti za štetu u životnoj sredini, Službeni list Crne Gore br. 27/2014, 55/2016
- Zakon o prekršajima – Službeni list Crne Gore br. 1/2011, 6/2011, 39/2011, 32/2014, 43/2017, 51/2017
- Zakon o nacionalnim parkovima, Službeni list Crne Gore br.28/2014, 39/2016.
- Zakon o zaštiti prirode, Službeni list Crne Gore br.54/2016, 18/2019
- Zakon o zaštiti dobrobiti životinja, Službeni list Crne Gore br.14/2008, 40/2011, 47/2015
- Zakon o zaštiti od nejonizujućeg zračenja, Službeni list Crne Gore br. 35/2013
- Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini, Službeni list Crne Gore br. 28/2011, 28/2012, 1/2014, 2/2018
- Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja i radijacionoj sigurnosti, Službeni list Crne Gore br. 56/2009, 58/2009, 40/2011, 55/2016
- Zakon o zaštiti mora od zagađivanja sa plovila, Službeni list Crne Gore br. 20/2011, 26/2011, 27/2014
- Zakon o zaštiti od negativnih efekata klimatskih promjena, Službeni list Crne Gore br. 73/2019
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (CITES), Službeni list Crne Gore br. 11/01
- Zakon o morskom ribarstvu i marikulturi, Službeni list Crne Gore br.56/2009, 40/2011, 47/2015
- Zakon o Državnom tužilaštvu, Službeni list Crne Gore br. 11/2015, 42/2015, 80/2017, 10/2018, 76/2020, 59/2021
- Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, Službeni list Crne Gore br. 80/2005, 40/2011, 59/2011, 52/2016
- Zakon o upravljanju otpadom, Službeni list Crne Gore br. 64/2011, 39/2016
- Marić, D., Rakočević, J. (2010) Biodiverzitet u: Burić M. Životna sredina i održiv razvoj, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, str. 113-150
- Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama („Narodne novine“ broj 80/2013)
- Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o divljači i lovstvu, preuzeto 30.08.2023. <https://www.gov.me/dokumenta/1f6bfb61-4b47-4fed-9f45-5ce5614b21f5>
- Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): Očuvanje divljih ptica u Crnoj Gori. Prvi popis potencijalnih područja posebne zaštite. Podgorica, Crna Gora, 328 str. 134

- <http://tvteuta.com/crvenog-poskoka-sa-ade-prodaju-na-evropskim-sajtovima-jedinke-prodaju-i-do-100-eura/> preuzeto 30.08.2023.
- Godišnji izvještaji o radu državnih tužilaštava i inspekcija <https://vvv.gov.me/uip> i <https://vvv.gov.me/uiip>, preuzeto 31.07.2023.
- Odgovori na zahtjeve za slobodan pristup informacijama Sudskog savjeta, državnih tužilaštava, prekršajnih sudova, dostavljeni elektronskom poštom.

IV UPITNIK

4.1 Analiza upitnika

Upitnik je popunilo 18 osoba. U prilogu analize se nalazi spisak ispitanika i institucija koje predstavljaju. U nastavku slijedi analiza upitnika.

1. Pored navedenih vrsta ekološkog kriminala ispod unesite brojeve tako da ih rangirate od najznačajnijih do najmanje značajnih.

- Nezakonita sječa šume _____
- Nezakonita eksploatacija šljunka _____
- Neodgovorno upravljanje toksičnim otpadom _____
- Nezakonito odlaganje otpada _____
- Krivolov _____
- Krijumčarenje zaštićenih životinja _____
- Bespravna gradnja _____

Prilikom analize odgovora na ovo pitanje razmatrali smo vidove kriminala koji su zauzeli 1, 2, ili 3. mjesto na listi najznačajnijih. U čak 89% popunjenih upitnika jedno od ova tri mjesta zauzima ilegalna sječa šume, u 61% se na nekom od pomenutih mjesta nalazi nelegalna eksploatacija šljunka, dok su jednakim procentom (56%) zastupljeni nelegalno odlaganje otpada i nelegalna gradnja.

Polovina ispitanika smatra da je najznačajniji vid ekološkog kriminala u Crnoj Gori nelegalna sječa šume, 22% je primat dalo nelegalnoj gradnji, dok 11% na prvo mjesto stavlja neodgovorno postupanje sa opasnim otpadom. Prema jednom upitniku, kao najznačajniji vid kriminala ocijenjeni su nelegalno odlaganje otpada, krivolov i krijumčarenje zaštićenih životinja.

2. Ako mislite da postoji još jedna vrsta ekološkog kriminala koja nije spomenuta u pitanju 1, navedite je ovdje.

Kao najznačajniji vid ekološkog kriminala koji nije naveden u prvom pitanju najčešće je bilježeno namjerno izazivanje požara. Šumski požari, posebno u kombinaciji sa klimatskim promjenama, postaju najveći problem današnjice jer uništavaju ogromne površine pod biljnim pokrivačem, uz pričinjavanje štete kompletnom biljnom i životinskom svijetu.

Navedeni su i sljedeći vidovi ekološkog kriminala: spaljivanje trave u ruralnim područjima, ispuštanje neprečišćenih otpadnih voda iz klanica i farmi, neadekvatna upotreba pesticida u poljoprivredi, prekogranično nelegalno kretanje otpada.

3. Ukratko objasnite odgovor na prvo pitanje.

U nastavku je dat rezime najčešćih obrazloženja: Nelegalna sječa šuma nanosi veliku materijalnu štetu državi i ima velike posljedice po živi svijet. Teško je sanirati posljedice, otkriti i procesuirati odgovorne.

Nelegalnom sječom, gradnjom i eksploatacijom šljunka uništavaju se i degradiraju staništa, tako da se ne smanjuju samo populacije pojedinih vrsta (kao u slučaju krivolova), već postoje posljedice za cijele ekosisteme.

Nelegalna gradnja predstavlja najveću opasnost, jer je ireverzibilan proces, nepopravljiva šteta. Ovaj vid ekološkog kriminala često je praćen i ostalim: nelegalno upravljanje otpadom i otpadnim vodama, nelegalna eksploatacija šume i šljunka.

Neodgovorno postupanje sa opasnim otpadom trajno ugrožava životnu sredinu i može da izazove ekocid uz trajno zagađenje prostora i podzemnih voda. Ovakav način tretiranja/netretiranja opasnog otpada ima ozbiljan zdravstveni i ekološki rizik.

Eksploatacija šljunka ugrožava vodoizvorišta, kao i obale rijeka i posljedice mogu biti mnogo ozbiljnije po stanovništvo i prirodu u slučaju bujičnih tokova, poplava i erozije. Ali, za razliku od neodgovornog upravljanja opasnim otpadom, ovdje se, ipak, radi o procesima koji se u određenom periodu prirodno mogu sanirati.

Nelegalna eksploatacija šljunka dovela je do direktnog negativnog uticaja na vodoizvorište Bolje sestre, što za posledicu ima ugrožavanja vodosnabdijevanja crnogorskog primorja.

Nelegalna sječa šuma, ima dvojaku opasnost po šumske ekosisteme. Prva se odnosi na sječu bez sprovođenja zaštitnih mjera za suzbijanje pokornjaka, na ilegalno posjećenim stablima bez uspostavljanja šumskog reda, ostavljajući za sobom žarišta istih, koje prijete daljem širenju. Sa druge strane, koncentrisanje sječe na male površine, tzv. „čista sječa“, u budućnosti pravi prostor za eroziju zemljišta i pojavu klizišta.

4. Navedite oblasti u Crnoj Gori u kojima su, po vašim saznanjima, ovi aspekti ekološkog kriminala najčešće zastupljeni.

- a) Nezakonita sječa šume _____
- b) Nezakonita eksploatacija šljunka _____
- c) Neodgovorno upravljanje toksičnim otpadom _____
- d) Nezakonito odlaganje otpada _____
- e) Krivolov _____
- f) Krijumčarenje zaštićenih životinja _____

g) Bespravna gradnja _____

Analiza odgovora je pokazala da se najčešće navode sljedeće lokacije/regioni (boldovana područja/zone navedene kod više od 50% ispitanika)

- a) **Sjeverni region, centralni region, Komovi**, okolina Rožaja, Berane, Zeletin, Durmitor;
- b) **Morača, Tara, Cijevna, Grnčar**, Lim, opština Podgorica, **centralna regija**, planinske rijeke u Crnoj Gori;
- c) Okolina nekadašnjih privrednih giganta poput KAP-a, Boksita i brodogradilišta u Bijeloj, centralna regija, cijela država; fabrika celuloze u Beranama, deponija „Livade“;
- d) **Širom države**, posebno u u kolinama rijeka i potoka, duž puteva;
- e) **U nacionalnim parkovima, zonama u blizini nacionalnih parkova, Skadarsko jezero, sjeverna** i centralna regija, Komovi, Dragišnica, Komarnica, primorje (za morske vrste); na sjeveru posebno lovne teritorije opština Berane, Mojkovac, Rožaje i Plav;
- f) Na graničnim prelazima;
- g) **Primorje, centralna regija; široko rasprostranjena pojava širom Crne Gore**, Podgorica; posebno u prigradskim zonama urbanih centara. Zaštićena područja; izrazita devastacija u zonama NP Durmitor, i u blizini Bjelasice u atraktivnim zonama zimskog turizma; Ada Bojana.

5. Navedite najvažnije posljedice ekološkog kriminala u Crnoj Gori.

Odgovori prisutni u više od 50% ispitanika su boldovani.

Loša reputacija države.

Devastacija prostora; **gubitak staništa biljaka i životinja, biodiverziteta**, poljoprivrednih površina (posebno nelegalna gradnja), pejzažnih vrijednosti; **erozioni procesi**, pojava klizišta, uništavanje prirodnih resursa, **negativan uticaj na zdravlje ljudi** (posebno neadekvatno tretiranje opasnog otpada) i kvalitet života (zagađenje vode, vazduha, zemljišta), smanjenje izdašnosti vodoizvorišta.

Umanjenje usluga ekosistema.

Podizanje nivoa bahatosti eko-kriminalaca zbog nekažnjivosti, urušavanje sistema vrijednosti društva i podizanje sive ekonomije.

Krijumčarenje životinja dovodi do ugrožavanja života životinje, smanjenje njihovih populacija, a u određenim situacijama i ugrožavanje života ljudi, a i do širenja invazivnih vrsta.

Korupcija.

6. Koje mjere treba preduzeti u borbi protiv ekološkog kriminala? Navedite opšte mjere koje treba preduzeti protiv svih oblika ekološkog kriminala i posebne mjere za neke od specifičnih vrsta.

Opšte mjere:

Ojačati administrativne i tehničke kapacitete nadležnih institucija za borbu protiv ekološkog kriminala.

Jačati nezavisnost institucija.

Obezbijediti da nadležni organi posjeduju praktična i tehnička sredstva za borbu protiv ovog vida kriminala.

Obezbijediti da se ove mjere dodatno ojačaju boljom saradnjom, razmjenom informacija i koordinacijom između nadležnih institucija.

Obezbijediti podršku javnosti u borbi protiv kriminala tako što će se poslati jasna poruka javnosti o potrebi suzbijanja ovog vida kriminala.

Unapređenje zakonskog okvira i podzakonskih akata u skladu sa pojavama na terenu.

Dosljedna primjena postojećih zakona i harmonizacija propisa sa *EU aquis* gdje je to neophodno. Poštovanje preporuka Evropske komisije, jačanje institucionalnih kapaciteta, naročito ekološke inspekcije.

U susjednoj zemlji osnovana je posebna jedinica za suzbijanje ekološkog kriminala i zaštitu životne sredine u okviru MUP-a, pa bi bilo korisno da se ovo uradi i u Crnoj Gori. Ovu preporuku je navelo nekoliko ispitanika. Tim koji bi bio posvećen borbi protiv ekološkog kriminala trebalo bi da ima adekvatnu obuku.

Stalni inspeksijski nadzor.

Oštra, brza i neselektivna kaznena politika koja se progresivno povećava prema povratnicima u izvršenju krivičnih djela protiv prirode.

Neophodno je jačanje kapaciteta unutar samog tužilaštva i sudstva, kako bi se razumjela problematika ekološkog kriminala, jer tu postoji velika i nepremostiva barijera u nedostatku procesuiranja lica.

Podizanje svijesti o važnosti i načinima očuvanja životne sredine i prirode od najranijeg uzrasta i permanentna edukacija.

Promovisati ekološke aktivnosti kao najbolji vid društvenog aktivizma, uključivati različite grupe u volonterske akcije bilježenja ekološkog kriminala, podizati svijest o značaju prijavljivanja ovog vida kriminala.

Specifične mjere:

a) Nezakonita sječa šume _____ **Izrada planske dokumentacije za sve šume, uz pojačan segment zaštite.** Uvođenje praćanja sistema trupca (bar kod sistem ili slično), jačanje službe inspekcije i kontrole rada u šumi, strožije kazne za ilegalnu sječū, oduzimanje sredstava rada kao najproduktivniji metod (motorne testere i vozila čime rizik postaje veći od koristi),

povećanje ingerencija inženjerima i šumarima (jer su u najboljoj poziciji da identifikuju nelegalnu sječu u šumi). Bolja saradnja, koordinacija i razmjena informacija između nadležnih institucija. Umreženost sistema informacija sa saobraćajnom policijom jer bi se tako lakše vršila kontrola porijekla i količine drvene građe na javnom putu.

b) Nezakonita eksploatacija šljunka _____ Zabrana izdavanja koncesionih ugovora za regulaciju toka rijeka privatnim firmama; iste treba da vrši država. Stroga zabrana eksploatacije na površini sanitarne zaštite na Morači. Kontrola ugovora, saradnja inspekcijских službi, nenajavljeni i permanentni nadzor i kontrola na terenu. Stroga kaznena politika.

c) Neodgovorno upravljanje toksičnim otpadom _____ Upoznavanje građana sa postupkom tretiranja opasnog otpada. Stroga kontrola procedura i postupaka upravljanja opasnim otpadom. Izrada zakonskih rješenja i izgradnja postrojenja za upravljanje opasnim otpadom. Podizanje svijesti o opasnostima izlaganja opasnom otpadu. Oštre kaznene mjere. Pružanje pomoći najvećim „proizvođačima“ opasnog otpada.

d) Nezakonito odlaganje otpada _____ Uređenje komunalne infrastrukture upravljana otpadom i njegovim daljim procesuiranjem; povećanje stepena selektivnog sakupljanja otpada i reciklaže. Saniranje postojećih deponija i odlagališta. Mapiranje nelegalnih odlagališta i njihovo saniranje, kampanje podizanje svijesti od najranijeg uzrasta i permanentna medijska prisutnost, rigorozna kaznena politika.

e) Krivolov _____ Umrežavanje podataka o registrovanim lovcima i oružju. Bolja kontrola na terenu, postavljanje kamera sa ciljem boljeg nadzora. U slučaju krivolova, oduzimanje oružja, vozila ili plovila, zabrana bavljenja lovom. Edukacija lovaca u pravcu lovačke etike, striktna kontrola izdavanja oružje.

f) Kijumčarenje zaštićenih životinja _____ Pojačana kontrola na graničnim prelazima. rigorozna kaznena politika, uspostavljanje sistema za zbrinjavanje prokrijumčarenih životinja, edukacija carinika, edukacija veterinara za različite vrste životinja.

g) Bespravna gradnja _____ Pojačan inspekcijски nadzor, rigorozna kaznena politika, rušenje nelegalnih objekata; promocija planski uređenih sredina kao pozitivnih rješenja. Pojednostaviti procedure za dobijanje dozvola za gradnju (gdje je realno dobiti dozvolu). Uraditi reviziju Strategije razvoja turizma i Strategije razvoja energetike.

7. Koje su prepreke u rješavanju ekološkog kriminala u Crnoj Gori? Navedite prepreke koje su zajedničke svim oblicima kriminala i neke koje su specifične za pojedine vrste.

Uobičajene prepreke (najčešće navođeni odgovori su boldovani):

Korupcija.

Nedostatak sredstava, osoblja i tehnologije otežava efikasnu detekciju, prevenciju i suzbijanje ekološkog kriminala. **Posebno se ističe nedostatak kadrova u Upravi za inspekcijske poslove.**

Slaba svijest o važnosti očuvanja okoline i nedostatak edukacije o ekološkom kriminalu može doprinijeti nepoštovanju zakona.

Nedosljednost u sprovođenju zakona i nezainteresovanost države da riješi pitanje ekološkog kriminala.

Nedovoljna posvećenost nadležnih institucija rješavanju pitanja ekološkog kriminala i loša saradnja između njih.

Veliki uticaj interesnih lobija na donosiocce odluka.

Slaba zainteresovanost stručne javnosti i građana.

Neki vidovi ekološkog kriminala nalaze se nisko na ljestvici agende donosioca odluka.

Neodgovornost građana.

Specifične prepreke:

a) Nezakonita sječa šume ____ Zbog veoma malih plata lugari nisu motivisani da kontrolišu legalnost sječe i podložniji su korupciji. Teškoće u nadzoru velikih šumskih područja, obzirom na broj zaposlenih i na sredstva koja se izdvajaju za obilazak šuma. Nedovoljna saradnja institucija (sektor šumarstva-inspekcija-MUP) i lose definisane nadležnosti. Interesi šumarskog lobija. Neblagovremeno reagovanje inspekcijskih službi. Loše socijalne prilike stanovništva (održavanje socijalnog mira tako što se ne procesuiraju nelegalne sječe). **Korupcija.**

b) Nezakonita eksploatacija šljunka ____ Izdavanje dozvola za rad bez adekvatne kontrole od strane Uprave za inspekcijske poslove. Preklapanje nadležnosti različitih inspekcija, neadekvatna saradnja institucija, spor sistem zaustavljanja nelegalnih radova. **Korupcija.**

c) Neodgovorno upravljanje toksičnim otpadom ____ **Nedostatak infrastrukture za odlaganje i obradu opasnog otpada.** Neadekvatna kontrola otkupa i tretiranja opasnog otpada. Nedovoljno obučenog osoblja za sigurna tretman opasnih materija. Nedovoljno znanje o uticaju otpada na prirodu, loš sistem upravljanja otpadom, nedovoljna uključenost državnih organa u rješavanje ovog problema.

d) Nezakonito upravljanje otpadom ____ **Nedostatak reciklažnih centara i uređenih deponija na nivou cijele države.** Nedostatak ljudskih i finansijskih resursa na opštinskim nivoima. Nedovoljna informisanost o uticaju otpada na prirodu.

e) Krivolov ____ Resorno ministarstvo ne preduzima ništa u cilju sprečavanja krivolova. Nedostatak resursa i obučenih inspektora za nadzor lova, poteškoće u identifikaciji i procesuiranju krivolovaca. Prevelik broj lovaca. Nezakonita trgovina divljači na crnom tržištu. Selektivna i nedovoljno oštra kaznena politika.

f) Krijumčarenje zaštićenih životinja ____ Nedovoljna obučanost i neadekvatna angažovanost granične policije. Slaba saradnja s međunarodnim partnerima u borbi protiv krijumčarenja. Nedostatak sredstava za provjeru kontrole na granici. Nedovoljno oštra kaznena politika.

g) Nezakonita gradnja ____ **Korupcija. Neefikasan inspekcijski nadzor.** Nepoštovanje zakona od strane građevinskih preduzetnika. Nepostojanje urbanističkih planova, GUP, DUP i druge postojeće planske dokumentacije na nivou države i lokalne samouprave i neprincipijelni i neselektivni odgovor sistema u svim slučajevima nelegalne gradnje.

8. Kako se ove prepreke mogu savladati?

Najveći broj ispitanika smatra da bi pooštavanje kaznene politike bio dobar mehanizam za prevazilaženju prepreka na putu rješavanja ekološkog kriminala.

Navedeni su i sljedeći prijedlozi:

Ulaganjem u infrastrukturu, kadar i opštu edukaciju, usvajanjem propisa koji se mogu primijeniti. Donošenje strožijih zakona i dosljedna primjena istih.

Jasno definisanim zakonskim rješenjima, izradom planske i projektne dokumentacije, definisanjem kaznene politike i sudske prakse za sve slučajeve ekološkog kriminala, podizanjem svijesti, permanentnim i upornim djelovanjem svih odgovornih organa uprave, inspekcijskih službi i sudske vlasti.

Jača podrška Vlade, veći budžet, jačanje kapaciteta, uključenost obrazovnih institucija u širenje uticaja definisanih aktivnosti, veća uključenost NVO-a. Uspostavljanje ekološke policije (npr. u Srbiji postoji ekološka policija).

Kvalitetna saradnja svih nadležnih institucija. Na primjer, kada je u pitanju krijumčarenje zaštićenih životinja, neophodna je tijesna saradnja Agencije za zaštitu životne sredine, Prirodnjačkog muzeja, policije, carine i tužilaštva. Bilo bi veoma korisno i formiranje međusektorskih timova.

9. Koju vrstu kriminala će biti najteže iskorijeniti, odnosno protiv koje vrste kriminala će borba biti najteža, a rezultati neizvjesniji?

Analiza popunjenih upitnika je pokazala da se očekuje da će se najteže iskorijeniti vidovi ekološkog kriminala iza kojih stoji interesni lobiji, poput divlje gradnje, sječe šuma i eksploatacije šljunka. Najveći broj ispitanika smatra da je najteže iskorijeniti nelegalnu gradnju. Nakon toga slijede: nezakonita sječa šume, neodgovorno odlaganje toksičnog otpada, nezakonito odlaganje otpada, krijumčarenje zaštićenih životinja.

10. Ukratko objasnite prethodni odgovor.

Nezakonita gradnja - Zbog lošeg odziva građana da se obavi legalizacija, zbog nedovoljnih administrativnih kapaciteta za legalizaciju. Problem ilegalne gradnje dugo postoji i to u velikom dijelu države, ima ekonomsku i socijalnu komponentu, pogađa širu društvenu zajednicu i cijele

porodice, što povećava kompleksnost rješavanja. Veliki problem je i nepostojanje Prostornog plana Crne Gore i Plana generalne regulacije.

Nezakonita sječa šume – Veliki broj građana koji nelegalno sijeku šumu je na ivici siromaštva i ovo im je jedini izvor finansija. Pored toga, nelegalna sječa šume nije lako uočljiva i nepoznata je do momenta dok je neko ne prijavi ili dok nije očigledna zbog ogromnog gubitka stabala ili dok rezultati ne postanu vidljivi sa satelitskih snimaka - kada je velika šteta već učinjena.

Nezakonito odlaganje otpada – zbog velikih finansijskih sredstava koja su potrebna za rješavanje problema i zbog loših navika građana.

Neodgovorno upravljanje toksičnim otpadom – potrebna su velika ulaganja u obezbjeđivanje adekvatne infrastrukture za adekvatno tretiranje ove vrste otpada, nedostatak monitoring i kontrole na teritoriji cijele države

Krijumčarenje zaštićenih životinja sprovodi se skriveno, uz korišćenje različitih metoda za izbjegavanje nadzora i otkrivanja.

11. Postoji li kvalitetna saradnja između institucija koje rade na borbi protiv ekološkog kriminala? Ako je odgovor ne, koja karika je najslabija?

Odgovori na ovo pitanje su veoma raznoliki. Od negiranja saradnje između institucija, preko izjašnjavanja da saradnja postoji, ali da je treba unaprijediti, do isticanja kvalitetne saradnje u dijelu zajedničkih aktivnosti po konkretnim predmetima. Prema mišljenju većine, između institucija postoji komunikacija, ali zajedničko djelovanje izostaje, neophodan je rad na umrežavanju institucija i sinergijskom pristupu rješavanja problema. Takođe, više anketiranih je skrenulo pažnju da se u posljednje vrijeme poboljšala saradnje institucija na rješavanjima nekih konkretnih vidova ekološkog kriminala, kao što su suzbijanje krivolova na Skadarskom jezeru i eksploatacija šljunka na rijeci Cijevna.

12. Kako saradnja može biti unaprijeđena?

U upitnicima su izneseni sljedeći prijedlozi za unapređenje saradnje između institucija:

Jasno definisani plan djelovanja/nadležnosti pojedinih institucija i bolja umreženost istih.

Unapređenje saradnje treba da se kreće u smislu razumijevanja problema iz oblasti eko-kriminala od strane sudstva, tužilaštva i organa nadležnih za vođenje istrage. Sprovođenjem zajedničkih i koordiniranih akcija u borbi protiv eko-kriminala.

Međusobno uvažavanje stručnosti.

Poboljšanje saradnje vidimo u kvalitetnijoj i blagovremenoj razmjeni podataka između nadležnih institucija.

Uspostavljanje zajedničkih platformi i protokola djelovanja na najvišem nivou.

13. Koje bi institucije ili pojedinci imale koristi od obuka koje se bave pitanjima ekološkog kriminala?

Prema rezultatima ankete, obuke su potrebne svim institucijama koje bi na direktan način mogle uticati na suzbijanje ekološkog kriminala. Apostrofirani su tužilaštvo i sudstvo, jer dosadašnja statistika govori da pravosuđe u Crnoj Gori pokazuje veoma malo interesovanje za postupanje u predmetima koji se tiču ekološkog kriminala.

Predložene su zajedničke obuke za pravosudne organe, tužilaštvo, policiju, Upravu za inspeksijske poslove, Agenciju za zaštitu životne sredine, Ministarstvo ekologije, Upravu za šume, Upravu za vode, Upravu za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, upravljače zaštićenih područja. Bitno je da svi zajedno budu na obukama, kako bi jasno razumjeli nadležnosti i ovlašćenja, ali i prednosti modela zajedničkog djelovanja protiv ekološkog kriminala.

14. Šta treba da bude fokus obuke?

Predloženo je da fokusi obuke budu:

Praktična obuka kako pravilno primjenjivati zakon.

Metodologija zajedničkog rada svih institucija u cilju efikasne prevencije ekološkog kriminala, ali i operativno djelovanje.

Dobre prakse timskog rada i koordinirano vođenje postupaka kontrola i istraga.

Razmjena iskustava, studije slučajeva, primjena tehničkih sredstava, učešće stranih eksperata.

Razumijevanje posljedica ekološkog kriminala.

15. Da li bi iskustva zemalja regiona/EU bila korisna u borbi protiv ekološkog kriminala u Crnoj Gori? Ako je odgovor da, kakvu vrstu pomoći biste željeli dobiti?

Svi intervjuisani su se složili da bi u suzbijanju ekološkog kriminala u Crnoj Gori bila značajna iskustva iz okruženja i EU zemalja, ali i pomoć u tehnologiji i opremi. Obuke u zemljama koje su prepoznate kao zemlje sa niskom stopom ekološkog kriminala, da se upoznamo sa načinom na koji su oni suzbili ekološki kriminal i kako su oni uticali na podizanje ekološke svijesti građana. Bile bi korisne studijske posjete i upoznavanje sa postupanjima u konkretnim primjerima, ali i angažovanjem eksperata za pojedine oblasti. Na primjer, bila bi značajna pomoć eksperata upoznatih sa konvencijama (npr. Bernska konvencija) koji se bave suzbijanjem nelegalnih aktivnosti u prirodi, i to u pripremi neophodne dokumentacije – pravilnika. Navedeno je da bi bila korisna obuka od strane stranih eksperata. Pomenute su dobre prakse iz Hrvatske.

16. Koji su nedostaci nacionalnog zakonodavstva koje reguliše ekološki kriminal u Crnoj Gori? Molimo navedite opšte nedostatke i nedostatke zakona koji se bave različitim vrstama ekološkog kriminala.

Opšti nedostaci:

Zakoni u Crnoj Gori su generalno usklađeni sa zakonodavstvom EU, ali neki članovi Zakona nisu primjenjivi u našoj državi. Iskazano je i mišljenje da je veći problem nepoznavanje i

neadekvatna primjena legislative, nego zakonodavni okvir sam po sebi. Intervjuisani su iznijeli mišljenje da je često nejasna odgovornost institucija i pojedinaca za neprocesuiranje.

Takođe, više ispitanika je ukazalo na nepreciznost zakona. U određivanju postojanja krivičnog djela problem predstavljaju odrednice u zakonima koje propisuju da je načinjena šteta „većeg obima“ ili u „značajnoj mjeri“, odnosno problem predstavlja dimenzionisanje djela u smislu pričinjene štete životnoj sredini.

Neki ispitanici smatraju da zakonima nisu obuhvaćene sve situacije ekološkog kriminala koje se događaju u praksi, pa bi bilo korisno donositi dodatne uredbe. Na primjer, uredba koja bi definisala da se kvadovi ne smiju voziti po livadama/pašnjacima u zaštićenim područjima. Postojećim zakonima ova aktivnost nije sankcionisana, a ima negativan uticaj na biodiverzitet.

Nedostaci zakonodavstva koje se bavi različitim vrstama ekološkog kriminala:

- a) Nezakonita sječa šume _____ dugogodišnje postojanje koncesionog modela u Zakonu o šumama;
 - a) Nezakonita eksploatacija šljunka _____ zakonom je data mogućnost da se može vršiti eksploatacija šljunka pod “izgovorom” regulacije toka rijeke;
 - b) Neodgovorno upravljanje toksičnim otpadom _____;
 - c) Nezakonito odlaganje otpada _____ zakoni i strategije se baziraju na postojanju uređenih deponija, a u državi nema deponija uređenih po međunarodnim standardima;
 - d) Krivolov _____ nedostatak stručnog kadra u rješavanju problema u oblasti lova, loš Zakon o lovstvu, neosjetljivost tužilaštva na problem krivolova i neprocesuiranje prestupnika;
 - e) Krijumčarenje zaštićenih životinja _____ Crna Gora je ratifikovala EU direktive, ali nemamo mogućnosti da ih implementiramo. Takođe, Zakon o zaštiti prirode ima adekvatne kaznene odredbe za krijumčarenje biljaka i životinja, kao i pravnu zaštitu zaštićenih vrsta. Međutim, problem se javlja kod implementacije ovog Zakona;
 - f) Nezakonita gradnja _____.

17. Postoje li direktne kontradiktornosti u zakonima? Ako postoje, navedite ih.

Predstavnici većine državnih institucija (Uprava policije, Nacionalni parkovi, Uprava za inspekcijски nadzor, Ministarstvo) smatraju da nema kontradikcije u zakonima, dok intervjuisani zaposleni u Agenciji za zaštitu životne sredine smatraju da postoje kontradikcije. Posljednji ukazuju na ozbiljan problem Zakona o zaštiti prirode, Zakona o Nacionalnim parkovima, Zakona o lovstvu.

Svi predstavnici NVO sektora koji su popunili upitnik smatraju da su neki zakoni kontradiktorni. Najčešće navođeni “problematični” zakoni su: Zakon o Nacionalnim parkovima, Zakon o šumama, Zakon o divljači i lovstvu, Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja,

dok se Zakon o odgovornosti za štetu u životnoj sredini često navodi kao primjer kontradiktornog i nedovoljno preciznog, sa dosta prostora za različita tumačenja.

Čest je problem u praksi, kada se građani obrate nekoj instituciji za prijavu problema iz oblasti ekološkog kriminala, a dobiju odgovor da ta institucija nije nadležna, bez upućivanja na onu koja jeste.

18. Da li su institucionalne nadležnosti u suzbijanju ekološkog kriminala jasno definisane? Ako ne, gdje su problemi/preklapanja?

Iz Uprave policije i Uprave za inspekcijski nadzor smatraju da su nadležnosti jasno definisane: Inspekcija vrši inspekcijski nadzor koji je u skladu sa Zakonom o inspekcijskom nadzoru prvenstveno preventivnog karaktera. Ako se u inspekcijskom nadzoru dođe do saznanja za krivično djelo podnosi se prijava/obavještenje tužilaštvu. Policija i tužilaštvo vode kriminalističke istrage kako po službenoj dužnosti tako i na osnovu prijava/inicijativa. Svi ostali ispitanici smatraju da nadležnosti nisu jasno definisane i da postoji prostor za prebacivanje nadležnosti sa jedne na drugu instituciju.

Istaknuto je preklapanje nadležnosti u oblasti kvaliteta voda.

19. Navedite najvažnije primjere ekološkog kriminala u Crnoj Gori (po vašem mišljenju) koji su procesuirani.

Istaknuti su sljedeći slučajevi ekološkog kriminala koji su procesuirani: više slučajeva eksploatacije šljunka na Morači, devastacija Tare prilikom izgradnje autoputa, više slučajeva sječe šume i krivolova, nezakonito držanje životinja u Beranama.

Od strane ekološke inspekcije osnovnim državnim tužilaštvima dostavljena su obavještenja/prijave, a u kontekstu pitanja, u vezi sa: -izlov morskih krastavaca; - odlaganje guma na lokaciji odlagališta za komunalni otpad; - devastacije biodiverziteta u zoni gradilišta; - devastacija zaštićenih područja izvođenjem radova bez dozvola nadležnih organa. Ekološka inspekcija po podnošenju obavještenja/inicijativa tužilaštvima nije uključena u postupke procesuiranja i postupanja.

Akcija na suzbijanju nelegalne eksploatacije šuma; u 2022. godini registrovana 52 krivična djela (Izvor: Uprava policije).

Prema mišljenju nekih ispitanika, nijedan od procesuiranih slučajeva nije dobio adekvatnu kaznu, shodno razmjerama štete u ekosistemima.

20. Jesu li presude za procesuirane slučajeve primjerene? Ako je odgovor ne, na koji način bi se kaznena politika mogla pooštriti?

Dominantno je mišljenje da su presude neadekvatne, ali se sa ovim ne slaže predstavnik Uprave policije. U najvećem broju slučajeva, ako su presude osuđujuće, one su uslovne. Više ispitanika je ukazalo na značaj povećavanja broja procesuiranih slučajeva, iznoseći da su presude toliko sporadične da ih je teško analizirati. Takođe, ukazuju i na selektivnu primjenu zakona i izraženu

korupciju u ovom sektoru, kao i veoma duge postupke (više godina). Dio ispitanika smatra da bi kazne trebale da budu strožije (veći iznos novca i zatvorske kazne).

21. Navedite primjere ekoloških zločina koji su trebali biti procesuirani, ali koji se nisu dogodili.

Navedeni su sljedeći primjeri ekološkog kriminala koji nisu procesuirani: nelegalno prihvatilište/zoo vrt Blizna, držanje vukova u Tološima, nije pronađeno lice koje je prokrijumčarilo mladunče lava u Crnu Goru, devastacija u granicama NP Skadarsko jezero zbog pripremnih radova za izgradnju turističkog kompleksa „Porto Skadar Lake“ (koji na sreću nije izgrađen), oslobađajuća presuda bivšeg direktora NPCG koji je oslobođen po krivičnoj prijavi za opstrukciju radova na Ulcinjskoj solani, eksploatacija krijumčarenih životinja tokom ljetnje sezone, primarno na Primoriju, brojni slučajevi krivolova (medvjedi, bjeloglavi sup), nelegalno odlaganje opasnog otpada koji proizvedenog u KAP-u i Željezari, ispust netretiranih otpadnih voda u gotovo svim opštinama u Crnoj Gori, nelegalno odlaganje otpada, više slučajeva nelegalne sječe i divlje gradnje u zaštićenim područjima, veliki broj slučajeva eksploatacije šljunka u Morači, Cijevnoj, Tari, Limu

22. Da li su kazne za ekološki zločin predviđene nacionalnim zakonodavstvom adekvatne? Ako mislite da nisu, molimo vas da obrazložite.

Odgovori na ovo pitanje su veoma raznoliki. Oko 30 % ispitanika smatra da su kazne adekvatne, u poređenju sa drugim vidovima kriminala, dok ostali smatraju da nisu. Preporuke se odnose na pooštavanje kaznene politike: mnogo veće novčane kazne, trajna zabrana rada, korporativna i krivična odgovornost. Mnogi ukazuju na to da je veći problem sprovođenje kaznene politike nego visina kazni i da se u slučaju kršenja Zakona o zaštiti prirode novčane kazne suviše rijetko naplaćuju.

Navedeno je više primjera da je kompanijama isplativije da u više navrata plate kaznu zbog ekološkog kriminala, nego da ulažu sredstva u adekvatno tretiranje otpada/otpadnih voda (npr. kompanije koje su pozicionirane pored rijeke, a bave se industrijom - različitim tipovima; odlučuju se na povremeno plaćanje kazne jer tako utroše znatno manje novca u poređenju sa sredstvima koja bi im trebala za pravljenje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda). Postoje brojni primjeri ponovljenih djela ekološkog kriminala, zbog toga što su procesuiranja rijetka, a kazne veoma niske.

23. Da li su građani Crne Gore dovoljno svjesni problematike ekološkog kriminala (npr. koji otpad treba tretirati kao opasan otpad, koje su posljedice nelegalne eksploatacije šljunka, bespravne sječe... na globalnom nivou). Ako mislite da nisu, kojoj oblasti treba dati prioritet, kako bi se podigla svijest o posljedicama.

70% ispitanika smatra da građani nisu dovoljno upoznati sa problemom ekološkog kriminala. Postoje navodi da se selektivno plasiraju informacije, često budu neadekvatno predstavljene sa nedovoljno informacija o uzrocima i posljedicama. Značajan dio stanovništva je svjestan posljedica ekološkog kriminala, ali dio neodgovornih izaziva značajne probleme. Nekad čak i

građani svjesni ekološkog kriminala ne mogu da doprinesu rješavanju istog zbog nepostojanja infrastrukture (npr. mali broj reciklažnih centara, nepostojanje deponija/odlagališta opasnog otpada i sl.). Veći broj intervjuisanih smatra da se javnost pobuni samo kada se desi ekološki incident koji ih direktno ugrožava.

Polovina ispitanika je istakla da im je teško da izdvoje prioritetsnu oblast, obzirom na to da svi vidovi ekološkog kriminala imaju negativan uticaj na ljude. Na osnovu izdvojenih prioriteta najznačajnije bi bilo da se građani bolje upoznaju sa problemima i posljedicama vezanih za: nelegalnu eksploataciju šljunka, nelegalnu sječu šume, problematiku vezanu sa otpadom.

24. Na koje načine bi se mogla podići svijest Crnogoraca o značaju borbe protiv ekološkog kriminala?

Preko 80% ispitanika predlaže: edukaciju, obuke, konstantne medijske kampanje i marketing u cilju podizanja ekološke svijesti. Oko 60% smatra da bi dobar metod podizanja svijesti bila adekvatna kaznena politika, striktno poštovanje zakona i represivne mjere. Promocija pozitivnih primjera se navodi u oko 20% upitnika. Značajno bi moglo biti i promovisanje brenda ekološke države u mnogo većoj mjeri nego što je trenutno, edukacija javnosti o značaju zdrave životne sredine u svjetlu ličnog zdravlja i lične dobrobiti, obilježavanje dana ekološkog kriminala.

25. Da li je crnogorska javnost dovoljno upoznata sa primjerima ekološkog kriminala u Crnoj Gori? Ako ne, kako se to može poboljšati? O čemu bi javnost trebalo da bude najviše informisana?

Oko 30% ispitanika smatra da je javnost dovoljno informisana o primjerima ekološkog kriminala i da važnu ulogu imaju društvene mreže i aktivnosti koje realizuje NVO sektor. Ostali ukazuju na nedovoljnu informisanost javnosti, često selektivnu i neadekvatnu. O nekim temama, kao što je prokrijumčareno mladunče lava, javnost je detaljno informisana; nacionalni park Skadarsko jezero putem društvenih mreža obavještava o zaplijenjenim ulovima prilikom pronalaska krivolovaca. Neki ispitanici predlažu da javnost treba više informisati o posljedicama i odgovornosti kojoj podliježe izvršilac ekološkog kriminala, o kaznama i procesuiranim slučajevima, šta se u državi preduzima u kontekstu borbe protiv eko-kriminala.

U 30% upitnika se ističe da je javnost dovoljno informisana, ali da je inertna i da se stanovništvo slabo i rijetko uključuje u rješavanje problema ekološkog kriminala.

4.2 Zaključci i preporuke

- Najveći broj ispitanika prepoznao je nelegalnu sječu šume kao najznačajniji vid ekološkog kriminala u Crnoj Gori. Slijede je nelegalna gradnja i neodgovorno postupanje sa opasnim otpadom.
- Kao najznačajniji vid ekološkog kriminala koji nije naveden u prvom pitanju najčešće je bilježeno namjerno izazivanje požara.
- Najčešće navođene posljedice ekološkog kriminala u Crnoj Gori su: gubitak staništa biljaka i životinja, biodiverziteta, erozioni procesi, negativan uticaj na zdravlje ljudi.

- Većina ispitanika smatra da treba preduzeti sljedeće mjere u prevazilaženju problema vezanih za ekološki kriminal: ojačati administrativne i tehničke kapacitete nadležnih institucija za borbu protiv ekološkog kriminala, poboljšati saradnju između institucija i jasno definisati nadležnosti, pooštriti kaznenu politiku i striktno se pridržavati zakona (neselektivno), osnovana je posebna jedinica za suzbijanje ekološkog kriminala i zaštitu životne sredine u okviru MUP-a, povećati kapacitete (i ljudske resurse i finansijske) u svim institucijama koje se bore protiv ovog tipa kriminala.
- Kao glavne prepreke u rješavanju problema ekološkog kriminala navedeni su korupcija i nedovoljni kapaciteti Uprave za inspekcijski nadzor i u skladu sa tim nedovoljan inspekcijski nadzor, nedostatak adekvatne infrastrukture za rješavanje pitanja otpada, posebno opasnog otpada.
- Analiza popunjenih upitnika je pokazala da se očekuje da će se najteže iskorijeniti vidovi ekološkog kriminala iza kojih stoji interesni lobiji, poput divlje gradnje, sječe šuma i eksploatacije šljunka.
- Navedeni su problemi u legislativi, da postoje neslaganja u nekim zakonima, ali najveći problem na ovom polju je nedosljednost u sprovođenju zakona. Iskazan je i stav da je veći problem nepoznavanje i neadekvatna primjena legislative, nego zakonodavni okvir sam po sebi.
- Dominantno je mišljenje da je malo procesuiranih slučajeva u oblasti ekološkog kriminala, da su presude neadekvatne, naveden je znatan broj slučajeva ekološkog kriminala za koje zna cijela javnost, a da nisu adekvatno procesuirani.
- Većina ispitanika smatra da građani nisu dovoljno upoznati sa posljedicama ekološkog kriminala, a da bi dobre metode podizanja svijesti bili edukacija i adekvatna kaznena politika. Takođe, u znatnom broju upitnika je izneseno mišljenje da su građani suviše inertni u borbi protiv ovog vida kriminala.

4.3 Spisak osoba koje su popunile upitnik

1. Zoran Tomović, Glavni policijski inspektor u Odjeljenju za borbu protiv korupcije
zoran.tomovic@policija.me
2. Tamara Brajović, Generalni direktor Uprave za zaštitu prirode u Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma tamara.brajovic@mepg.gov.me
3. Arina Maraš, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma
4. Aleksandar Stijović, Savjetnik predsjednika Crne Gore za regionalni razvoj (bivši ministar poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede)
5. Milan Gazdić, Direktor Agencije za zaštitu životne sredine Crne Gore,
milan.gazdic@epa.org.me
6. Darko Saveljić, Ornitolog, Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore
7. Jasmina Janković Mašnić, Samostalni konsultant u Agenciji za zaštitu životne sredine Crne Gore

8. Veselinka Zarubica, Glavni inspektor za životnu sredinu u Upravi za inspekcijske poslove veselinka.zarubica@uip.gov.me
9. Slaviša Lučić, Direktor Šumarskog instituta Crne Gore
10. Zoran Nikitović, Director Hemosana, kompanija specijalizovana za izvoz opasnog otpada
11. Marija Vugdelić, Profesor na Univerzitetu UDG; nezavisni konsultant za životnu sredinu m.vugdelic@t-com.me
12. Maša Vučinić, Nacionalni parkovi Crne Gore, pomoćnica direktora za zaštitu, održivi razvoj i turizam masavucinic@nparkovi.me
13. Jana Iković, Savjetnik u Apelacionom sudu Crne Gore ikovic.jana@gmail.com
14. Irma Muhović, Član Društva Ekologa Crne Gore
15. Aleksandar Perović, Director NVO-a "Ozon"
16. Jovana Janjušević
17. Aleksandar Perović, NVO CZIP
18. Sanja Orlandić, NVO Green Home

V GENERALNI ZAKLJUČCI I PREPORUKE

5.1 Generalni zaključci

1. Dostupni podaci pokazuju da bespravna sječa šuma zauzima prvo mjesto na crnoj listi različitih oblika ekološkog kriminala u Crnoj Gori, a slijede bespravna gradnja i bespravna eksploatacija šljunka
2. Korupcija na različitim nivoima prepoznata je kao najveći izazov u rješavanju pitanja ekološkog kriminala u Crnoj Gori. Glavne prepreke u borbi protiv navedenog oblika kriminala su i nedovoljni kapaciteti Uprave za inspekcijski nadzor, a samim time i nedovoljan nivo inspekcijskog nadzora, neosvijješćenost i neadekvatna primjena zakona, neadekvatna saradnja između institucija, nepostojanje odgovarajuće infrastrukture za rješavanje problema pitanje otpada, posebno opasnog otpada.
3. Negativni efekti ekološkog kriminala u Crnoj Gori ne razlikuju se od učinaka na globalnom nivou: gubitak staništa biljaka i životinja, gubitak biodiverziteta, erozija, zagađenje. Svi ovi efekti imaju kumulativni učinak na ljudsko zdravlje.
4. Statistika pokazuje da Crna Gora procesuirala samo mali broj slučajeva ekoloških zločina i da su kazne neadekvatne.
5. U borbi protiv ekološkog kriminala prisutno je pitanje preklapanja institucionalnih nadležnosti. Izgovori za neprocesuiranje kaznenih djela traže se u pokušaju dodjele

nadležnosti drugim institucijama.

6. Prikupljeni podaci o saradnji između institucija koje su na različite načine uključene u borbu protiv ekološkog kriminala vrlo su raznoliki. Od uskraćivanja saradnje među institucijama, preko izjavljivanja da saradnja postoji, ali da je treba unaprijediti, do isticanja kvalitetne saradnje u dijelu zajedničkih aktivnosti na određenim temama.
7. Prema riječima Zorana Tomovića, glavnog policijskog inspektora u Odjeljenju za borbu protiv korupcije, najveći problem u borbi protiv ekološkog kriminala sa stanovišta policije je nedostatak odgovarajućeg kadra (stručnjaka za ovo područje). Tomović smatra da ima dovoljno inspektora na terenu i da policija ima dobru saradnju s drugim institucijama nadležnim za borbu protiv ekološkog kriminala, napominjući da bi protok informacija između institucija mogao biti brži. Glavni policijski inspektor u Odjeljenju za borbu protiv korupcije ističe kako je najznačajnija nadležnost policije u nadzoru prometa na putevima (drvo, šljunak...).
8. Javnost u Crnoj Gori nije dovoljno upoznata sa posljedicama ekološkog kriminala i dobar dio društva ih ne shvata dovoljno ozbiljno. To se objašnjava činjenicom da učinci kriminala protiv životne sredine ne utiču direktno na ljude jer prvenstveno utiču na prirodu, dok se uticaj na ljude prepoznaje nešto kasnije. Građani nisu dovoljno informisani o slučajevima ekološkog kriminala u Crnoj Gori, uz značajne razlike u nivou informisanosti za različite oblike. Tako se u medijima često izvještava o bespravnoj sječi šuma, bespravnoj gradnji, dok su informacije o upravljanju opasnim otpadom rijetko pokriveno.

5.2 Generalne preporuke

Za što učinkovitiju borbu protiv ekološkog kriminala potrebno je sljedeće:

1. Formiranje policijske jedinice za suzbijanje ekološkog kriminala i zaštitu životne sredine, čija će primarna djelatnost biti borba protiv onih koji uništavaju, protivzakonito iskorištavaju i zagađuju životnu sredinu. Ovu jedinicu treba da čine inspektori koji dobro poznaju probleme i uzroke ekološkog kriminala. Treba napomenuti da takve jedinice postoje i u zemljama u okruženju (Srbija, Hrvatska).
2. Otvaranje telefonske linije za prijavu svih vrsta ekološkog kriminala. Na ovaj način bi se građani podstakli da se što više uključe u borbu, jer sada se događa da njihove pritužbe ne dođu do razmatranja zbog neprijavlivanja nadležnom tijelu i bez povratne informacije o tome koja je institucija nadležna.
3. Jačanje administrativno-tehničkih kapaciteta nadležnih institucija za borbu protiv ekološkog kriminala, prvenstveno povećanjem broja zaposlenih u Upravi za inspeksijske poslove. Pri planiranju proračuna za jačanje administrativnih i tehničkih kapaciteta treba imati na umu da ekološki kriminal uzrokuje značajan odliv sredstava iz državnog budžeta, pa bi smanjenje stope ekološkog kriminala bilo vrlo korisno za državu.
4. Organizovanje edukacija za zaposlene u institucijama koje imaju ulogu u borbi protiv ekološkog kriminala. Fokus bi trebao biti na tužilaštvu i sudstvu, jer trenutna statistika pokazuje da pravosuđe u Crnoj Gori pokazuje vrlo malo interesa za bavljenje

predmetima koji se tiču ekološkog kriminala. Potrebno je organizovati zajedničke edukacije za pravosudna tijela, tužilaštvo, policiju, Upravu za inspekcijske poslove, Agenciju za zaštitu životne sredine, Ministarstvo ekologije, Upravu za šumarstvo, Upravu za vode, Upravu za sigurnost hrane, veterinarstvo i fitosanitarne poslove, te upravne zaštićenih područja. Važno je da obuku pohađaju svi zajedno, kako bi jasno razumjeli odgovornosti i ovlašćenja, ali i prednosti modela zajedničkog djelovanja protiv ekološkog kriminala. Fokus obuke treba da bude na praktičnoj obuci o pravilnoj primjeni zakona, metodologiji zajedničkog rada svih institucija u cilju učinkovite prevencije ekološkog kriminala, ali i operativnom djelovanju, dobrim praksama timskog rada i koordiniranom vođenju nadzora i istrage postupaka, razmjena iskustava, studije slučaja, primjena tehničkih sredstava, sudjelovanje stranih stručnjaka i razumijevanje posljedica ekološkog kriminala.

5. Povećanje broja procesuiranja kaznenih djela protiv životne sredine i pooštavanje kaznene politike.
6. Podsticanje zajedničkog djelovanja institucija i saradničkog pristupa rješavanju ekološkog kriminala.
7. Jačanje svijesti društva o složenim negativnim učincima ekološkog kriminala i o zajedničkoj odgovornosti u borbi protiv njegovih različitih oblika. U tom smislu bilo bi korisno organizovati edukacije za novinare u svrhu kvalitetnog izvještavanja o kriminalu protiv životne sredine, na profesionalan i etičan način. Potrebno je podsticati istraživačko novinarstvo u području zaštite životne sredine i ekološkog kriminala, kako na državnom nivou, tako i na nivou lokalnih (opštinskih) medija. Važno je da svi oblici ekološkog kriminala budu medijski praćeni, te da se izvještava o konkretnim slučajevima kršenja zakona i konkretnim primjerima procesuiranja tih djela.